Sint-Foillanuskerk van Neerlinter

Beschermd als monument bij MB van 4 maart 2004
Orgel beschermd als monument bij KB van 12 oktober 1981

BEHEERSPLAN

12.02.2018

Gemeente Linter
Helen-Bosstraat 43
3350 Linter

STUDIO ROMA CVBA
Abdij Vlierbeek 7
3010 Kessel-Lo

Copyright © STUDIO ROMA CVBA

BEHEERSPLAN

SINT-FOILLANUSKERK TE NEERLINTER

Grote Steenweg z.n., 3350 Neerlinter

Beschermd als monument bij MB van 23 maart 2004
Orgel beschermd als monument bij KB van 12 oktober 1981

Datum

12.02.2018

Opdrachtgever

Gemeente Linter
Helen-Bosstraat 43
3350 Neerlinter

Subsidiërende Overheid

Agentschap Onroerend Erfgoed

Auteur

STUDIO ROMA CVBA
Abdij Vlierbeek 7
3010 Kessel-Lo

Marc Vanderauwera, ir. arch., ms in conservation
Ine Huybreghs, ir. arch., ms in conservation
Helena ten Berge, historica, ms in conservation

COLOFON 3

INHOUDSTAFEL 4

I. IDENTIFICATIE VAN HET MONUMENT 7
A. Afbakening van het beschermde onroerend erfgoed 8
B. Identificatie van het beschermde onroerend erfgoed 9
C. Administratieve Gegevens 9
D. Onroerend Erfgoed 10
E. Aanleiding van het beheersplan 11
F. Doel van het beheersplan 11
G. Voorstelling van het Monument 12

II. BOUWHISTORISCHE NOTA 15
A. Inleiding 16
B. Grondplan en typologie 17
C. Bouwgeschiedenis 18
D. Bibliografie 37

III. INVENTARIS 39
A. Overzicht van de Inventarissen in bijlage 41

IV. ERFGOEDWAARDE 43
A. Erfgoedwaarden volgens het beschermingsbesluit 44
B. Erfgoedwaardebepaling 45
C. Besluit erfgoedwaarde 45

V. VISIE OP HET BEHEER 47
A. Inleiding 48
B. Goedgekeurd kerkenplan 48
C. Visie op het beheer 49
D. Hoofddoelstelling 49
E. Nevendoelstelling 49

VI. MAATREGELEN EN WERKZAAMHEDEN 51
A. Reeds uitgevoerde maatregelen en onderzoeken 52
B. Restauratieonderzoek orgel en stabiliteitsonderzoek doksaal 52
C. Instandhoudingswerken en voorafgaand onderzoek 54
D. Restauratiewerken eenmalige werken 57
E. Onderhoud erfgoedwaarden: wederkerend maatregelen 60
F. Studie van schilderingen 61
G. Valorisatie van het gebouw 64
H. Lijst met subsidieerbare werken 65
J. Lijst met werken aan cultuurgoederen 73

VII. OPVOLGING, EVALUATIE EN CONCLUSIES 75
A. Beheer van de Sint-Foillanuskerk 77
B. Opvolging en evaluatie 77

VIII. BIJLAGEN 79
Tabel van Bijlagen 81

Bijlagen:
Bijlage 1: Perimeter voor gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt
Bijlage 2: Lijst van geplande werkzaamheden
Bijlage 3: Lijst met werken aan cultuurgoederen
Bijlage 4: Inventaris bouwkunde
Bijlage 5: Inventaris cultuurgoederen en erfgoedobjecten onroerend door aard

I. Identificatie van het monument

Gemeente Linter
Helen-Bosstraat 43
3350 Linter

STUDIO ROMA CVBA
Abdij Vlierbeek 7
3010 Kessel-Lo

A. Afbakening van het beschermde onroerend erfgoed

Het beschermd monument in zijn omgeving
De Sint-Foillanuskerk van Neerlinter (ook wel als Follianus geschreven) met zijn ommuurd kerkhof en het apart als monument beschermde orgel, is gelegen aan de Grote Steenweg te Neerlinter. De kerk ligt hoger dan het straatniveau en is langs twee klimmende toegangswegen toegankelijk. Voor de ingang aan de westgevel zijn parkeerplaatsen voorzien. Ten noorden van de kerk bevindt zich een woning en het actuele kerkhof, van elkaar gescheiden door een voetweg die naar de achter liggende velden loopt.

Het orgel werd reeds beschermd als monument op 12 oktober 1981. De kerk en het kerkhof werden beschermd als monument op 4 maart 2004. Het historisch kerkhof hoort historisch gezien tot de site van de kerk. De kerkhofmuur geldt als afbakening van de bescherming. De kerkhofmuur werd onderbroken om toegang te verlenen tot het huidige kerkhof dat niet beschermd is.

Zowel de kerk als het ommuurde kerhof zijn eigendom van de gemeente Linter. De kerkfabriek van Neerlinter is gebruiker van de kerk, en staat daarmee in voor het beheer ervan. De gemeente Linter dient het ommuurde kerkhof te onderhouden.

1. Luchtfoto van de dorpskern van Neerlinter - [http://www.bing.com/maps/, geconsulteerd op 06 april 2016]

2. Aanduiding bescherming - [http://www.inventaris.onroerenderfgoed.be, geconsulteerd op 22 december 2016]

Grens van beschermde parochiekerk en kerkhofmuur bij KB van 4 maart 2004
Dit is ook de zone waar dit beheersplan voor werd opgemaakt.

B. Identificatie van het beschermde onroerend erfgoed

Gewestplan
De Gemeente Linter behoort tot het Gewestplan Tienen-Landen (KB 23 maart 1978). Het goed is volgens het gewestplan gelegen op de grens tussen woongebied en agrarisch gebied.

Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV)
Binnen het Ruimtelijk structuurplan is Neerlinter geselecteerd als buitengebied-gemeente, wat inhoudt dat de openruimtefuncties hier primeren. De Sint-Foillanuskerk is gelegen in een landelijke kern en wordt als woongebied aangeduid.

Gecoördineerd Ruimtelijk Structuurplan Vlaams-Brabant
Volgens het Ruimtelijk Structuurplan van de provincie Vlaams-Brabant situeert Linter, en daarmee de kerk van Neerlinter zich binnen de deelruimte 'Landelijke Kamer Oost. Hierbinnen wordt het behoud van het landelijk karakter van het gebied, met de grote open ruimtegehelen en de nadrukkelijk aanwezige landbouw, nagestreefd. De vallei van de Grote Gete en de Kleine Gete is structurerend voor de open ruimte. De provincie wenst de karakteristieken van een dun bezaaid en verspreid nederzettingspatroon te behouden en te versterken. Neerlinter wordt hierbinnen aangeduid als kernen-in-het-buitengebied.

Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan Linter
Neerlinter wordt gerekend tot het Gemeentelijk RSP van Linter. Het plangebied maakt deel uit van het Haspengouws plateau. De deelgemeente ligt op de grens tussen Hageland (zandleemgebied) en Droog Haspengouw (leemgebied). Het gebied wordt ten zuiden begrensd door de Grote Nete. Er zijn geen bevaarbare waterwegen aanwezig. Linter ligt in het agrarisch complex dat wordt gedomineerd door akkerbouw en veeteelt. De nederzettingsstructuur wordt gekenmerkt door lintvormige kernen.

C. Administratieve Gegevens

Adres
Parochiekerk Sint-Foillanus
Grote Steenweg, 3350 Neerlinter
Kadastrale gegevens: Afdeling 2, Sectie E, nr 445a, 446a, 446d (huidig kerkhof 442e)

Eigenaar
gemeente Linter
Helen-Bosstraat 43, te 3350 Linter
dhr. A. Vandevelde - 1e schepen
andy.vandevelde@skynet.be
T. 0478 21 72 28

Gebruiker
kerkfabriek Sint-Foillanus Neerlinter
A. Tutenel – voorzitter Kerkfabriek
Roger. Depré – penningmeester – koster
T. 0472 44 79 84

Opmaak beheersplan:
Studio Roma cvba
Abdij Vlierbeek 7 te 3010 Kessel-Lo
T 016 49 80 50
info@studioroma.be
Ir. Arch. Marc Vanderauwera

Agentschap Onroerend Erfgoed
Afdeling Leuven

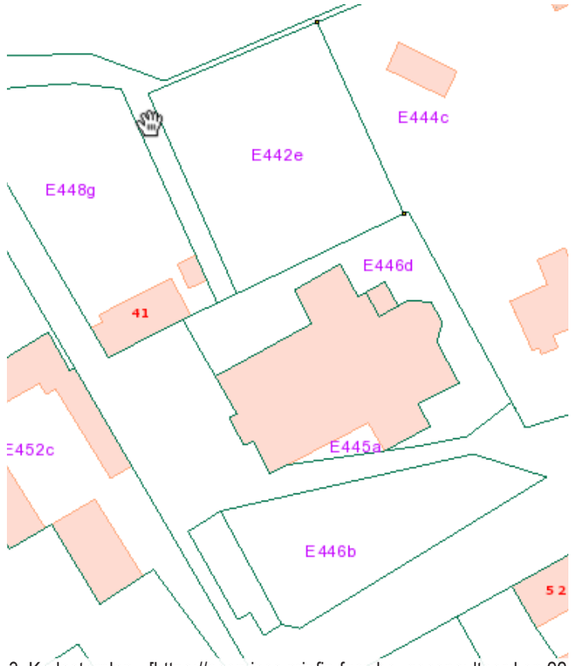

3. Kadasterplan - [https://eservices.minfin.fgov.be, geconsulteerd op 22 maart 2016]

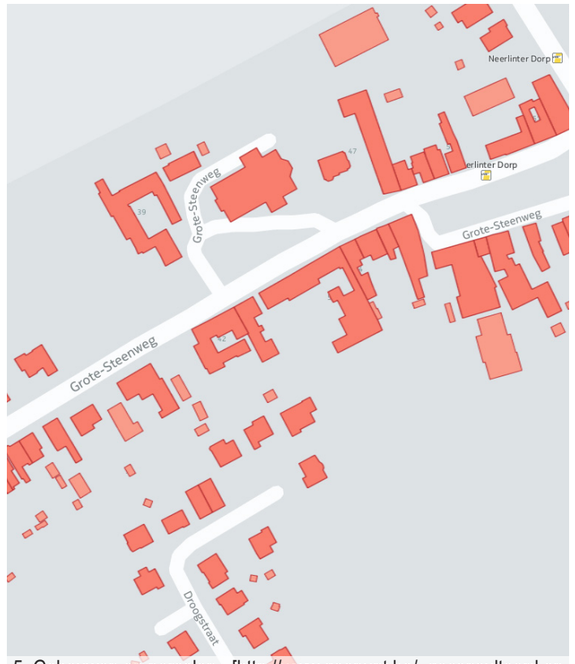

5. Gebouwen en percelen - [http://www.geopunt.be/, geconsulteerd op 21 maart 2016

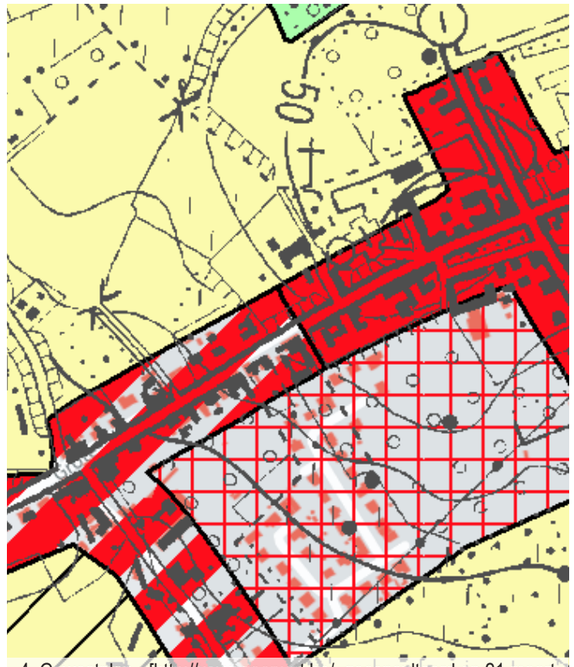

4. Gewestplan - [http://www.geopunt.be/, geconsulteerd op 21 maart 2016]

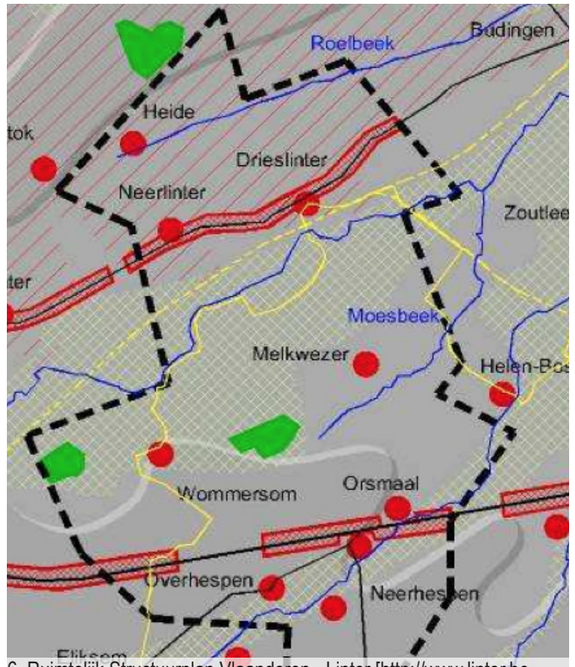

6. Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen - Linter [http://www.linter.be, geconsulteerd op 23 maart 2016].

D. Onroerend Erfgoed

Beschermd Monument
Het orgel van de Sint-Foillanus Kerk te Neerlinter is omwille van haar historische waarde reeds sinds 1981 beschermd (K.B. 12 oktober 1981).

> *"Gelet op het decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten, stads-en dorpsgezichten: [...] Gelet op het Koninklijk besluit van 27 juni 1977 tot bepaling van bijkomende algemeen voorschriften inzake instandhouding en onderhoud van monumenten, stads- en dorpsgezichten, meer bepaald voor de orgels; [...] Worden beschermd als monument overeenkomstig de bepalingen van het decreet van 3 maart 1976, om reden van de historische waarde: [...] 2. Het orgel in de Sint-Foillanuskerk te Linter (Neerlinter), bekend ten kadaster: Linter (Neerlinter), Sectie E, nr 445a, [...]."*

Op 4 maart 2004 tenslotte werden de Sint-Foillanuskerk en het ommuurd kerkhof te Neerlinter beschermd omwille van zijn historische en artistieke waarde:

> *"Gelet op het decreet 3 maart 1976 tot bescherming van monumenten, stads en dorpsgezichten: [...] wordt beschermd, overeenkomstig de bepalingen van het decreet van 3 maat 1976, gewijzigd bij decreten van 22 februari 1995 en 8 december 1998: Wegens de historische en artistieke waarde: als monument:*
> *De Sint-Foillanuskerk met inbegrip van het ommuurde kerkhof, gelegen te Linter (Neerlinter), Grote Steenweg (NRL); bekend ten kadaster Linter, 2e afdeling, sectie E, perceelnummers 445a, 445b, 446b, 446d."*

Beschermingsfiches

Type:	Monument
Typologie	Orgel
Objectnummer	4.01/24133/113.1/OB000606
Besluit nummer	1706
Datum besluit:	12 oktober 1981
Datum staatsblad:	5 februari 1982

Type:	Monument
Typologie	Parochiekerk en Kerkhofmuur
Objectnummer	4.01/24133/118.1/OB001650
Besluitnummer	4191
Datum besluit	4 maart 2004

Omschrijving (Inventaris Onroerend Erfgoed)
Stilistisch heterogene plattelandskerk bestaande uit een kruisbasiliek met driebeukig schip van vier traveeën, een hoog transept in neogotische stijl en een driezijdig gesloten koor met aansluitende rijzige zuidkapel. Zowel het koor als deze voormalige 'herenkapel' werden opgetrokken in kwartsiet en dateren uit een gotische bouwfase (15de eeuw). De ingebouwde vierkante westtoren in bak en zandsteen telt vier bouwlagen onder een lage ingesnoerde spits, en werd tussen 1786-1790 opgetrokken. De classicistische inkompartij werd in Gobertange parement uitgevoerd.

Het Meubilair bevat enkele ambachtelijke beeldjes in gotische stijl (16e eeuw) van onder meer Sint-Job, Sint-Anna, Sint-Catharina, Sint-Lucia en Christus op koude steen en een doopvont (1551) met renaissancistische inslag. Boven de altaren hangen barokke schilderijen van onder meer de patroonheilige en Sint-Ignatius (18de eeuw). Het barokke hoofdaltaar en Louis XV-communiebank dateren eveneens uit de 18de eeuw.

7. Dorpskern Neerlinter - Ferraris kaart (1771-1778) - [http://www.geopunt.be/, geconsulteerd op 4 maart 2016]

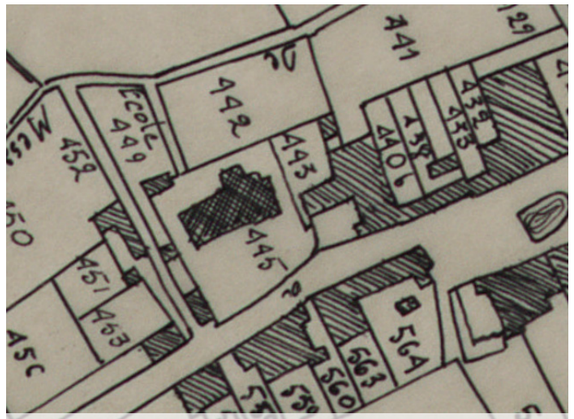
8. Dorpskern Neerlinter - Popp kaart (1842-1879) - [http://www.geopunt.be/, geconsulteerd op 4 maart 2016]

9. Dorpskern Neerlinter - Vandermaelen kaart(1846-1854) - [http://www.geopunt.be/, geconsulteerd op 4 maart 2016]

10. De Herenkapel van de Sint-Foillanuskerk in 1944 (KIK-IRPA) cliché A073820

11. De Herenkapel van de Sint-Foillanuskerk in 2016

13. Sint-Foillanuskerk van Neerlinter in 1944 (Delcampe)

12. Sint-Foillanuskerk van Neerlinter in 2016

E. Aanleiding van het beheersplan

Aanleiding tot opstellen van een beheersplan voor de Sint-Foillanuskerk te Neerlinter

Bij inspecties door Monumentenwacht van zowel het interieur als exterieur van de Sint-Foillanuskerk in 2000 en 2008, werden verschillende dringende instandhoudingswerkzaamheden geformuleerd. Deze werkzaamheden dienden best op korte termijn uitgevoerd te worden. Een pijnpunt is hierbij de kerkhofmuur die reeds gestut moest worden. Bovendien werd voor het beschermde orgel van de Sint-Foillanuskerk reeds een restauratie ontwerp opgemaakt in 2005 en een stabiliteitsonderzoek naar de draagstructuur van het doksaal uitgevoerd in 2008. De restauratie van het orgel werd destijds uitgesteld wegens de gebreken aan het doksaal en zolang de verwarmingsinstallatie van de Sint-Foillanuskerk niet aan de actuele voorschriften werd aangepast. Sinds 1 januari 2015 moet bovendien voor elk beschermd monument een goedgekeurd beheersplan bestaan om restauratiepremies te kunnen aanvragen bij Onroerend Erfgoed in Vlaanderen. Naar aanleiding hiervan werd onderhavig document opgesteld. Aanvullend dient de Sint-Foillanuskerk binnen het Meerjarenplan 2014-2019 ook over een Kerkenbeleidsplan te beschikken alvorens er subsidies kunnen worden aangevraagd.

F. Doel van het beheersplan

Doel van het beheersplan

Het doel van het beheersplan is bijgevolg in eerste instantie, het verkrijgen van financiële steun bij de voorziene instandhoudingswerkzaamheden aan het monument. Het betreft hier onder meer de restauratie van de kerkhofmuur, de daken, glas-in-lood ramen, de zolder met historisch tongewelf, het orgel en het kerkinterieur m.i.v. een aangepaste verwarming. Deze financiële steun wordt nodig geacht om zo de instandhouding op lange termijn te verzekeren.

Daarnaast kan het beheersplan een overzicht bieden van de geplande werken aan het monument en de planning ervan optimaliseren om zo een betere instandhouding te garanderen.

14. De Sint-Foillanuskerk gezien vanuit het westen

15. Vijf-hoekig koor en dagkapel vanuit het noord-oosten

16. Interieurbeeld van de middenbeuk en het doksaal

17. Zicht op de middenbeuk en het koor

G. Voorstelling van het Monument

Voorstelling van het gebouw

De Sint Foillanuskerk is gelegen aan de Grote Steenweg te Neerlinter. De kerk bevindt zich ruim hoger dan het straatniveau en is omkaderd door een driehoekig historisch kerkhof aan de straatzijde en een groter kerkhof aan de noordzijde dat nog in gebruik is. Het is de grootste parochiekerk van de zeven kerken die Linter telt.

Het cultusgebouw is opgetrokken in baksteen, lokale zandsteen en kwartsiet. De oudste bouwfasen dateren van voor 1489. Verschillende sporen van de opeenvolgende bouwfasen zijn nog aanwezig in de buitengevels, kerkinterieur en dakgebinte.

Het historisch orgel van de kerk werd reeds in 1981 beschermd en is een zeldzaam exemplaar. Daarnaast zijn er nog meerdere waardevolle kunst- en cultus objecten uit de 15e-18e eeuw aanwezig. In de voormalige herenkapel bevindt zich een historisch waardevol beschilderd houten gewelf en een wandschildering. Op de tweede verdieping van de toren staat een smeedijzeren uurwerkmechanisme.

18. Zuilen in de middenbeuk met blad en knop-kapiteel

20. Middenbeuk met 18e eeuwse gestuct kruisgewelf en geprofileerde gordelbogen

19. zuidelijke zijbeuk

21. Colonnet met goudbies

II. Bouwhistorische Nota

A. Inleiding

Deze bouwhistorische nota bundelt de reeds uitgegeven literatuur met betrekking tot de bouwgeschiedenis van de Sint-Foillanuskerk te Neerlinter. Samen met een doelgericht archiefonderzoek schept deze nota een inzicht in de belangrijkste bouwfasen van dit cultusgebouw. Onder meer de respectievelijke bouwfasen van de middenbeuk, zijbeuken, toren, koor, zolders, dakgebinte konden worden bepaald. In 1866 schreef Petrus Vincentius Bets, pastoor te Neerlinter tussen 1864-1878, een eerste naslagwerk over de gemeente, dat sindsdien vaak geciteerd werd.[51] Alleen al voor zijn uitgebreid archiefonderzoek, wordt hij als een van de eerste autoriteiten voor een geschiedenis van Neerlinter beschouwd. Omdat de gemeentelijke parochiale archieven tijdens de eerste wereldoorlog werden vernield, werden vele waardevolle archiefdocumenten bovendien slechts via zijn geschriften overgeleverd. De getranscribeerde documenten die hij als bijlage bij zijn studie publiceerde hebben dan ook een grote waarde en geven een belangrijk inzicht in dit verdwenen archief. Gezien het gebrek aan parochiale archieven en de late (2004) bescherming, is er relatief weinig geweten over de 20ste eeuwse geschiedenis van de kerk.

Een tweede belangrijk naslagwerk verscheen in 2011 van de hand van Prof. Leon van Buyten. Hij verdiepte zich in de geschiedenis van het bijzondere houten gewelf in de voormalige herenkapel, dat nog te weinig aandacht kreeg in de vakliteratuur, en beschreef ook de herkomst van rijke ambachtelijke retabelbeelden van de kerk.[52] Deze houten beelden werden in 1941 beschreven door J. De Borchgrave d'Altena en kregen een vermelding in enkele Leuvense tentoonstellingscatalogussen rond gotisch houtsnijwerk: *Ars Sacra Antiqua* (stedelijk museum, 1962) en *Aspekten van de laatgotiek in Brabant* (stedelijk museum, 1971).[53] In 1980 kregen ze, samen met andere kunstvoorwerpen uit het interieur van het KIK-IRPA de stempel 'Belgisch nationaal kunstpatrimonium' en werden ze opgenomen in '*het fotorepertorium van de Belgische bedehuizen'* door Christina Ceulemans en Benoît Geukens.[54] *'Bouwen door de Eeuwen heen'* gaf tenslotte in 1984 een algemene bouwhistorische en stilistische beschrijving van de Sint-Foillanuskerk.[55]

Voor het schrijven van deze historische nota werd gebruik gemaakt van de informatie beschikbaar in het beschermingsdossier van 2004 dat door Greta Paesmans werd opgemaakt.[56] Aanvullend werd een doelgericht archivalisch onderzoek uitgevoerd in het rijksarchief en archief van Onroerend erfgoed te Leuven en het aartsbisschoppelijk archief te Mechelen. Het iconografisch materiaal bestaat grotendeels uit de beelden van het KIK-IRPA uit 1944 en 1975, aangevuld met enkele archiefbeelden uit 1967, de afbeeldingen uit het beschermingsbesluit van 2004 en eigen fotografisch materiaal.[57] Helaas werd nog niet alle bestaande fotografisch materiaal ontsloten op de online-databank van het KIK-IRPA.

51 P.V., BETS, *Geschiedenis der gemeente Neerlinter, naar wettige en meestal onuitgegevene stukken*, Tienen, 1983.
52 L. VAN BUYTEN, *Op onderzoek in de Sint-Foillanuskerk van Neerlinter, Nieuwe gegevens over het Linterse kunstpatrimonium*, Linter, 2011.
53 J. DE BORCHGRAVE d'ALTENA, *Notes pour server a l'inventaire des oeuvres d'art du Brabant* (Arrondissement de Louvain, Brussel), 1941; *Ars Sacra Antiqua* (Tentoonstelling, Stedelijk museum Leuven), 1962, 62-80.; Aspekten van de Laatgotiek in Brabant (Tentoonstelling, Stedelijk museum Leuven), 1971, 377-419.
54 C. CEULEMANS en B. GEUKENS, *Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen* (provincie Brabant, Kanton Tienen), 68-71.
55 R., LEMAIRE, *Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen* (Architectuur/deel 1. Provincie Brabant, arrondissement Leuven), Luik, 1971, 316.
56 LEUVEN, OE, *Beschermingsdossier Sint-Foillanuskerk*, G. PAESMANS, 2004.
57 balat.kikripa.be

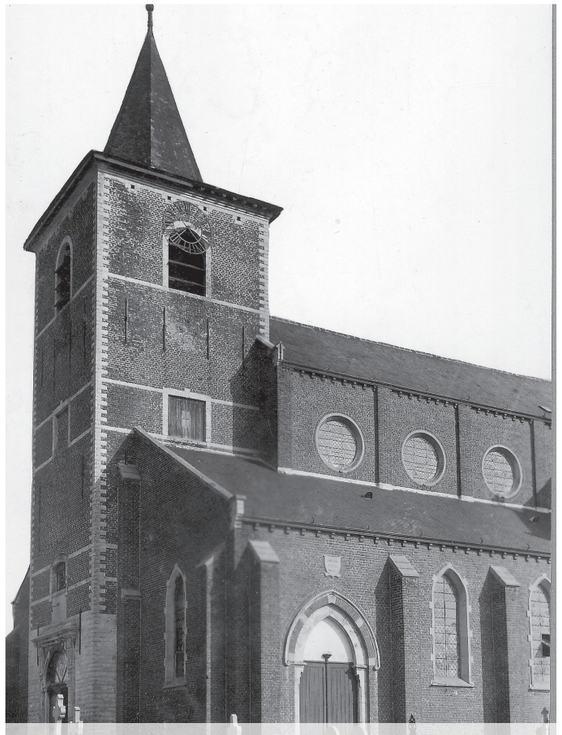
22. Zuid-westzijde van de kerk in 1944 (KIK IRPA) cliché A073819

24. Zuid-westzijde van de kerk in 2016

23. Noord-oostzijde van de kerk in 1944 (KIK IRPA)

25. Noord-oostzijde van de kerk in 2016

26. Interieur van het koor in 1944 (KIK-IRPA) cliché A073823

27. Zuil met blad- knopkapiteel tussen de noordelijke zijbeuk en het schip

28. Zicht op de spitsboogarcaden op zuilen in de middenbeuk en het schijntriforium van gekoppelde spitsboognissen

B. Grondplan en typologie

Exterieur[58]

Sint-Foillanuskerk heeft met haar hogere ligging ten opzichte van het straatniveau, een erg dominante ligging in het straatbeeld. Ze wordt omgeven door een driehoekig historisch kerkhof aan de straatzijde en een historische kerkhofmuur rondom.

De kerk van Neerlinter is een stilistisch heterogene plattelandskerk met basilicaal grondplan, een driebeukig schip van vier traveeën en een hoog transept. Aan het vijfhoekig gesloten koor (vijfhoekige absis) grenst een rijzige zuidkapel. Beiden werden opgetrokken in kwartsiet uit de regio van Tienen en behoren tot de oudste bouwfase van de kerk. Historisch gezien zou ook aan de noordzijde van het koor een gelijkaardige kapel gestaan hebben. De ingebouwde vierkante westtoren werd tussen 1786-1790 opgetrokken in bak en zandsteen. De kerktoren telt vier bouwlagen onder een lage ingesnoerde spits, is opgewerkt met steekboogvensters met oren en heeft rechthoekige dichtgemetselde vensters met sluitsteen. De hoekkettingen en doorgetrokken onder en bovendorpel werden in Gobertange uitgevoerd. Ook voor de venster en deur-omlijstingen van de kerk werd natuursteen gebruikt. In de 19e eeuw werden dekplaten in blauwe hardsteen toegevoegd. Centraal in de westgevel bevindt zich een classicistisch toegangsportaal met rondboogdeur, geflankeerd door pilasters. De tussen het koor en de westtoren ingepaste 'nieuwbouw' wordt gekarakteriseerd door een formalistische neogotiek met smalle spitsboogvensters en is van de hand van Louis van Arenbergh. De kerk vertoont sterke gelijkenissen met de gelijktijdig door van Arenbergh gerealiseerde Sint-Jan de Doper kerk in Binkom.

58 LEUVEN, OE, *Beschermingsdossier Sint-Foillanuskerk*, G. PAESMANS, 2004.

Kerkinterieur[59]

Het interieur van de Sint-Foillanus vertoont een homogeen witgeschilderd kerkinterieur met een grijszwarte natuurstenen vloeren en een goudbries ter hoogte van de zuilen en colonetten. Het interieur van het schip heeft een drieledige opstand van zuilen met blad- en knopkapiteel, spitsboogarcaden en een schijntriforium van gekoppelde spitsboognissen met eenvoudige tracering en een register van rondvensters. De ruimte wordt overkapt met een gestuct kruisgewelf met geprofileerde gordelbogen en verlicht door glas in loodramen met ruitvormig gekleurd glas. De elegante bundelpijlers markeren de overgang van viering naar koor, dat werd afgedekt met een 18e-eeuws gecaissoneerd stucplafond met rocaillemotieven en voorzien van twee brandglasramen met grisaille- en medaillonversiering.

De rechterkoorwand toont een aftekening van een gedichte, grote spitsboogopening, die uitgaf op de herentribune in de zuidkapel. De zolder van deze ruimte, die sinds geruime tijd in gebruik is als sacristie bevat een uniek historisch houten tongewelf dat schilderingen uit de eerste helft van de 16e eeuw vertoont. Op de noordwand van de herenkapel bleef een muurschildering bewaard met onder meer een prachtige voorstelling van Sint-Joris en de draak. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen oordeelde echter reeds bij haar plaatsbezoek op 25 oktober 1866 dat de schilderingen zich in een te slechte staat bevonden om te restaureren, waarna de ze onaangeroerd bleven

De Sint-Foillanuskerk bezit een opmerkelijk rijk, overwegend 18e-eeuws meubilair met daarnaast schilderijen uit de Vlaamse School, een renaissance doopvont (1551) en diverse 15e en 16e-eeuwse houtensculpturen. Het betreft enkele ambachtelijke beeldjes in gotische stijl waaronder Sint-Job, Sint-Anna, Sint-Catharina, Sint-Lucia en Christus op koude steen.

59 LEUVEN, OE, *Beschermingsdossier Sint-Foillanuskerk*, G. PAESMANS, 2004.

C. Bouwgeschiedenis

Oorsprong van de Sint-Foillanuskerk te Neerlinter

De exacte ouderdom van de Sint-Foillanuskerk te Neerlinter is niet bekend. Evenmin weet men waarom destijds de keuze van patroonheilige op de H. Foillanus († ca 655 Nijvel), Iers missionaris en stichter van het klooster van Fosses nabij Namen, viel. Pastoor Bets beschreef zijn parochiekerk in 1868 als volgt:

"De Kerk van Neerlinter, wijd en zijd vermaard door den toeloop tot den H. Foillanus, patroon der gemeente en bijzondere beschermheilige tegen het speen, werd ten minste twee malen herbouwd. Men weet niet in welk jaar de eerste kerk gesticht werd. Doch kan men geenzins twijfelen of dit gebeurde in vroege tijden, vermits onze kerk in eene oorkonde van 1139 voorkomt als sedert lang bestaande."

In deze oorkonde uit 1139 noemde Albero II, bisschop van Luik, de kerk van Neerlinter als een van de kerken die jaarlijks een bedevaart naar de abdij van Sint-Truiden ondernamen, en daarnaast gehouden was tot betaling van de haardvurenbelasting.[60] Destijds was het grondgebied tussen Tienen en Zoutleeuw, waarnaar historisch verwezen wordt als Linter, al bekend met de opdeling in Op- en Neerlinter. Het gebied neerwaarts van de Grote Gete werd daarbij Neerlinter genoemd. Het behoorde eertijds tot de heerlijkheid van de heer van Diest, Arnold I. Na diens dood in 1146 werd deze heerlijkheid opgedeeld onder zijn zonen en kwam 'Neerlinter' toe aan Geeraard van Diest, die in groot aanzien stond van de hertogen van Brabant.

In 1234 deed Jan Brienen afstand van de tienden van Neerlinter of het recht om de pastoor te benoemen ten voordele van de abdij Maagdendaal te Oplinter. Hiervoor moest hij toestemming krijgen van zowel de hertogen van Brabant, waartoe Neerlinter als allodium behoorde, als van de heren van Diest, waarnaar 'Neerlinter' zou terugkeren indien er geen mannelijke nakomelingen waren.

Naast het voorrecht van het innen van de tienden moest de abdij van Maagdendaal sindsdien instaan voor het onderhoud van de pastoor en de kerk. De bedevaart naar Sint-Truiden werd nu vermoedelijk vervangen door een plechtigheid in de kerk van Neerlinter ten ere van de patroonheilige Sint Foillanus.

De heren van Diest deden uiteindelijk afstand van Neerlinter ten voordele van het huis van Rivieren, dat afstamde van de graven van Aarschot en ook met de hertogen van Brabant verwant was. Deze adellijke familie regeerde meer dan 400 jaar over de gemeente. Karel van Rivieren was de eerste heer van Neerlinter

Gedurende bijna 250 jaar werd de heerlijkheid door twee heren gedeeld, waardoor Neerlinter ook twee 'kastelen' of heerlijke woningen bezat. Het eerste 'kasteel' bevindt zich vandaag nog op de zogenaamde Kasteelstraat die vanaf het dorpsplein langs de pastorij loopt. Het tweede 'kasteel' zou op de heide gebouwd zijn, waar nog dikke funderingsmuren in arduinsteen werden teruggevonden.

De Sint-Foillanuskerk behoorde vanaf de oudste tijden tot 1802 tot de dekenij van Zoutleeuw. In 1802 bij de oprichting van de nieuwe parochies onder het concordaat van Napoleon kwam Neerlinter aan de dekenij van Tienen toe. Neerlinter behoorde tot 1559 tot het bisdom Luik, waarna het onder het nieuwe aartsbisdom van Mechelen viel.[61]

De oudste bouwsporen van de Sint-Foillanuskerk

Op 26 mei 1408 verklaarden de heer van Neerlinter, Raas van Rivieren, en de schepenen dat de '*gemeynte*' 200 Franse kronen had ontvangen van de abdij Maagdendaal, voor de onkosten aan de nieuwe kerk van Neerlinter. Deze nieuwe kerk was met *'meer gelts mede ghemuert, ghetijmmert ende ghedekt'* dan voorzien, waarna de abdij als compensatie vroeg om voortaan ontlast te worden van enig toekomstig onderhoud aan het dak van de kerk. En dit *'ten eeuwige dage'*.[62] De archieven beschrijven hoe later, in april 1483, een zekere Dierk van Hoemoedt, schaliedekker uit Diest, zich per contract verbond aan de schepenen en kerkmeester te Neerlinter tot het afbreken en heropbouwen van de toren van de kerk. De reden voor de bouw van een nieuwe toren zou erin bestaan hebben dat de vorige simpelweg '*niet hoog en fraei genoeg was'*. Het geeft de impressie dat Neerlinter tijdens de 15de eeuw welvarend genoeg was voor het bouwen van een prestigieuzere toren. Er werd gestipuleerd dat Dierk de beste *'blauwen marthesos, latten ende naeghele'* moest voorzien en dat op het dak van de toren of de kerk, drie of vier 'vleemsche vynsteren' werden geplaatst.[63]

Deze vroegste bouwfasen van de kerk die in de archieven wordt beschreven, kunnen in de huidige bouwarcheologie van de Sint-Foillanuskerk nog getraceerd worden. Er bleven verschillende bouwkundige elementen bewaard die wijzen op het behoud van een oude kern. Het huidige koor en de aansluitende zuidkapel, werden beiden uit kwartsiet vervaardigd en gaan vermoedelijk terug op de bouwfase van 1408. Vermoedelijk bestond er destijds ook aan de noordzijde van het koor eenzelfde kapel. In het interieur van de kerktoren vertaalt deze 'oude kern' zich in de natuurstenen restanten ter hoogte van de stenen trap, die vanuit het portaal naar de toren leidt. In de noordelijke wand werden schietspleten

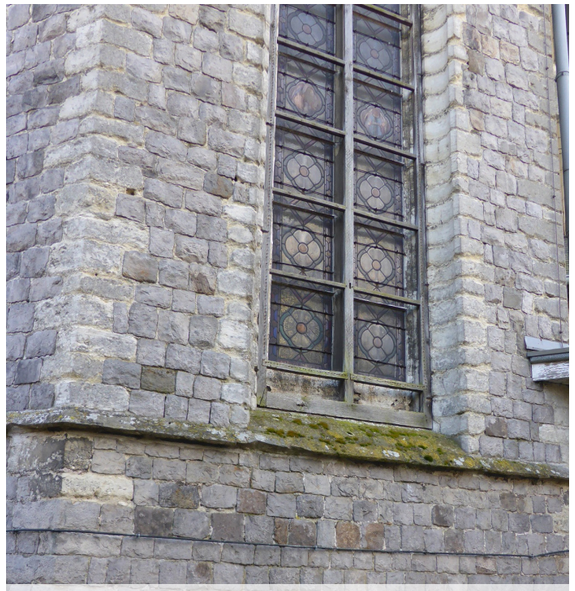

30. Muur van het koor opgetrokken in kwartsiet van Tienen

29. vroeg 19e eeuws Bedevaartplaatje van de H. Foillanus (J.-C. PEETERS, 17)

60 BETS, 5 en 111; M. PIOT, 'Cartulaire de l'abbaye de St-Troud', in *Chronicon Diestense*.

61 BETS, 16 en 72; *Charterboek der abdij van Oplinter*, f° 121.

62 BETS, 117; *Charterboek*.

63 BETS, 16 en 128; DIEST, Stedelijk archief: *register 808.*

teruggevonden.[64] De locatie van de schietgaten en enkele dichtgemetselde openingen op de 1e verdieping van de toren, bevestigen dat de kerk destijds niet ingesloten was door eventuele zijbeuken.

Het gebruik van een lokaal beschikbare bouwsteen, kwartsiet of zogenaamde 'zandsteen van Tienen' in deze eerste bouwfasen, kan verklaard worden door de slechts primitieve vorm van scheepvaart die er op de Grote Gete bestond. Het grondgebied van het rivierbekken werd nooit door een bruikbare waterweg ontsloten. Vandaar dat elders veel voorkomende gesteenten als Doornikse of de Balegemse steen in deze gebieden niet zijn doorgedrongen. In het bekken van de kleine Gete, werden vele romaanse gebouwen ook opgetrokken in 'tuffeau van Lincent'. Slechts in latere bouwfasen werd de kwartsiet door kalksteen van het nabijgelegen en gemakkelijk over land bereikbare Gobertange vervangen.[65]

Brand, verval en heropbouw op het einde van de 15e eeuw/begin 16de eeuw

In 1484 kwam er een einde aan de (economische) voorspoed van de Neerlinteraars en kregen de dorpelingen nota bene door toedoen van hun eigen heer, wederom Karel van Rivieren genaamd, een zware tegenslag te verduren. Diens bloedverwant Prins Willem de la Marck d'Arenberg was datzelfde jaar in Maastricht op het schavot beland voor samenzwering tegen de hertog van Brabant, Maximiliaan van Oostenrijk en de prins-bisschop van Luik, Jan van Horne. Karel van Rivieren keerde zich in reactie op de executie tegen de prins-bisschop en werkte zijn onderdanen in een lastig parket. Zijn wrok, die gepaard ging met het vermoorden van priesters en platbranden van kerken en kloosters in het 'land van Luik' resulteerde namelijk in een excommunicatie door de bisschop waardoor alle kerkelijke diensten in Neerlinter werden opgeschort: de parochianen werden voortaan in ongewijde grond begraven, de heilige mis mocht niet meer opgedragen worden en ook de klokken luidden niet meer. Daarenboven liet Maximiliaan in 1489 als vergelding de gemeente plunderen en werd de kerk in as gelegd. Vermoedelijk werd de brand aangestoken door de soldaten van Albrecht van Saksen die in juli van dat jaar, eveneens in opdracht van Maximiliaan, vernieling zaaiden het nabijgelegen Tienen.

Pas na een openlijke vraag tot vergiffenis aan de prins-bisschop werd de excommunicatie opgeheven. Onderpastoor van Neerlinter, Dionyssius Die Clievere, trok samen met Willem Sillen en Geeraard Ymmen op 5 september 1489 naar Luik, waar ze al knielend de toelating vroegen om 'de kerk herop te bouwen, de altaren en het kerkhof te herstellen'. Het archief toont hoe de onderpastoor ook het zegelrecht betaalde op de 'akte van wegneming der excommunicatie' waarmee Neerlinter was belast. De heropgebouwde kerk werd volgens een verslag uit 1666 van Pastoor Petrus Vander Vorst vergroot met twee zijbeuken. Andere bronnen vermelden dan weer dat de kerk enkel hersteld werd. Ook een summiere voorstelling van de Sint-Foillanuskerk in het *kaartboek van abdij van Park* uit 1665 suggereert een eenbeukig volume en een vierkante westtoren, opgetrokken in natuursteen met leien daken.[66]

Het jaar 1489 kan als afbakening van de eerste bouwfase van de Sint-Foillanus kerk worden beschouwd. Hierop volgde een korte (bouw)fase van herstel. In 1507 kreeg de kerk echter opnieuw een klap te verduren: de Gelderse troepen van de hertog Karel van Egmont vielen in Neerlinter binnen en plunderden het dorp en de net heropgebouwde kerk. Ook het nabijgelegen Tienen viel in 1507 zwaar ten prooi. Alle kerken, kloosters en vele woningen werden geplunderd en hadden aanzienlijke schade.

64 PAESMANS.

65 R. NIJS, G. DE GEYTER, 'Het kwartsiet van Tienen: Petrografische kenmerken en gebruik als bouwsteen', *M&L*, 5 (1984), 20-23.

66 BETS, 24 en 128; PAESMANS; *Kaartenboek van de Abdij van Park 1665*, Algemeen Rijksarchief, Brussel, 2000, 130.

31. Schietgaten in de noordmuur van de toren

32. Stenen trap naar de verdieping van de kerktoren, toegankelijk vanuit het portaal van de kerk.

34. Neerlinter 1655 (Kaartboek Abdij van Park, 130)

33. Restanten van muuropeningen op de 1e verdieping van de kerktoren

35. Muurschildering in de Herenkapel op de zuidelijke wand van het koor

36. Aftekening van het tongewelf op de zuidelijke wand van het koor

37. Noordmuur van de herenkapel met dichtgemetselde gedeelte van het spitsboograam

38. Details van de muurschildering: Sint-Joris te paard, de Koning en Koningin van Libië, de Koningsdochter en de draak.

Bouw van de herenkapel: renaissance in Neerlinter (late 15de - begin 16de eeuw)

Na 1450 was het heerlijk karakter van Neerlinter door een opsplitsing tussen twee takken van het geslacht van Rivieren-Aarschot al sterk vervaagd. Toch zijn er vanaf 1526 verschillende factoren die erop wijzen dat opnieuw pogingen werden ondernomen om het leengoed te herstellen. Neerlinter kon profiteren van de heropbouw van Tienen doordat de Grote Gete bevaarbaar werd gemaakt tot in Budingen. De gemeente was nu door een verbinding met de reeds bevaarbare Kleine Gete via het water verbonden met Antwerpen, Mechelen, Halen en Zoutleeuw. In 1546 probeerden de kerkmeesters van de Sint-Foillanuskerk de abdij van Oplinter opnieuw te verplichten tot het gehele onderhoud van de kerk door de stipulatie die hen sinds 1408 van het onderhoud aan het dak onthief, aan te vechten. Dit werd per proces in Luik beslecht op 2 december 1546 in het voordeel van de kerk. Toch werd het vonnis slechts uitgevoerd indien de kerk de 200 kronen die zij in 1408 hadden ontvangen, teruggaven aan de abdij van Maagdendaal. In 1666 was deze betaling nog steeds niet gebeurd, waardoor de regeling uit 1408 vermoedelijk nooit haar werking verloor en de abdij niet opnieuw belast werd met het onderhoud van het dak van kerk.[67] De onderhandelingen wijzen er alleszins op dat er een nieuwe aandacht was voor de kerk.

De reeds vernoemde 15e-eeuwse herenkapel van de Sint-Foillanuskerk is nog een van de meest tastbare bewijzen van een heropbloei van de heerlijkheid. In deze kapel, die werd opgedragen aan de H. Jan-Baptist en Georgius, bleven zowel op de muur van de koorzijde als op het gewelfde houten plafond enkele zeer uitzonderlijke vroeg 16e-eeuwse schilderingen bewaard. Professor Leon van Buyten beschreef het unieke gewelf, dat nog steeds erg onderbelicht is, in 2011. Het plafond werd beschilderd met ruw getrokken arabesken met florale motieven en was bedoeld om van op een grotere afstand te worden aanschouwd.[68] De kapel werd vernoemd naar de heren van Neerlinter, die de ruimte gebruikten als 'tribune' om de mis te kunnen volgen en zich er ook lieten begraven. Ze was destijds open aan de zijde van het koor waardoor het historische gewelf ook zichtbaar was vanop de begane grond. Dit is nog steeds traceerbaar in de zuidelijke koorwand die een aftekening van de gedichte grote spitsboogopening vertoont. Het is niet bekend of de heren over een aparte toegang tot de kapel beschikten.

67 BETS, 68.
68 VAN BUYTEN, 11.

Op de noordwand van de kapel werd een muurschildering met de 'vita van Sint-Joris' afgebeeld. Sint-Joris was als legendarisch heldenfiguur een van de meest vereerde middeleeuwse heiligen, die volgens de overlevering, gezeten in het zadel, de draak versloeg en de dochter van Koning van Libië van een offerdood redde. De draak is in de christelijke mythologie een verpersoonlijking van het heidendom. De balken van de gewelven werden geel-zwart geaccentueerd en dragen verschillende wapenschilden ter hoogte van hun kruising. De afwerking van de ribben bestaat uit met roodzwarte, decoratieve motieven en de beplanking van het gewelf werd van rank- en bladwerk met bloemen en kandelabermotief voorzien in rood, zwart of groen. De oostzijde van het gewelf beeldt een onze-lieve vrouw met kind dat een rozenkrans vasthoudt, een Christuskind met kruis in mandorla en een Sint-Jan de doper af. Telkens voorzien van geëigende tekstbanderollen.[69]

Aan de hand van de wapenschilden en de renaissancistische wapendracht van Sint-Joris, bracht van Buyten de schilderingen onmiddellijk in verband met de heren van Neerlinter. Vier 'met gotische hogels versierde medaillons' laten nog net toe om ondanks de slechte staat van bewaring, de heraldische wapens af te lezen. Van Buyten verwees binnen de genealogische lijsten van de heren van Neerlinter naar de overeenstemmende wapenschilden van de families van Rivieren van Aerschot, Van Ranst van Berchem, de Juppleu de Gesve(s) en de Baillet van Neerlinter. De heer die vermoedelijk als schenker optrad, verwees met een heraldische kwartierstaat of

69 Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Parochiekerk Sint-Folianus met kerkhof, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42597 (geraadpleegd op 30 maart 2016).

een schematische voorstelling van diens eigen adellijke afstamming naar zijn voorgeslacht. Van Buyten noemt Raes de Baillet of diens zoon François de Baillet, heren van Neerlinter, als mogelijke opdrachtgevers. Zij ageerden in deze periode van herstel van de heerlijkheid (1490-1570) en wisten bovendien de leenrechten te versterken door de afkoop van de hoge justitierechten van de vorst.[70]

Door te stellen dat de houten overwelfde kapel niet van voor de brand van 1489 en vernieling in de opstand van Maximilaan kon dateren, situeerde hij de totstandkoming tussen 1489 en 1530, gezien de wapens van François' latere echtgenotes Marguerite de Spontin (weduwe de Glymes) en Marguerite de Gottignies niet werden aangebracht. Het voorgenoemde herstel van de heerlijkheid zou overigens pas definitief verwezenlijkt worden in het begin van de 18e eeuw onder het geslacht Van den Berghe, genaamd Trips.[71]

70 VAN BUYTEN, 18.
71 VAN BUYTEN, 7 -18; BETS, 74.

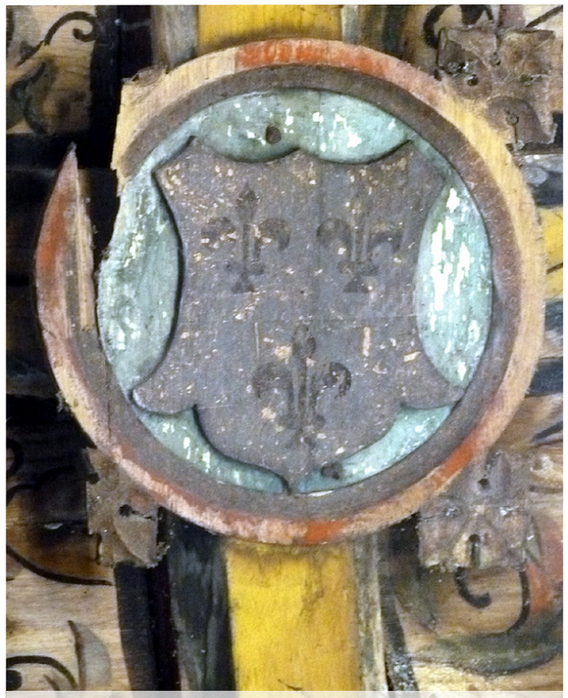

41. Wapenschild van Rivieren- Aarschot (foto Wikipedia)

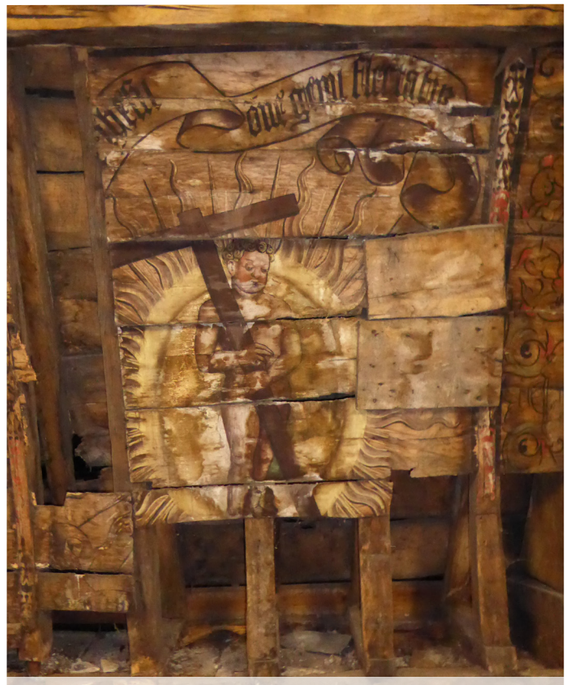

39. Christuskind met kruis in mandorla op oostzijde tongewelf

40. Wapenschild van de Baillet - van Neerlinter

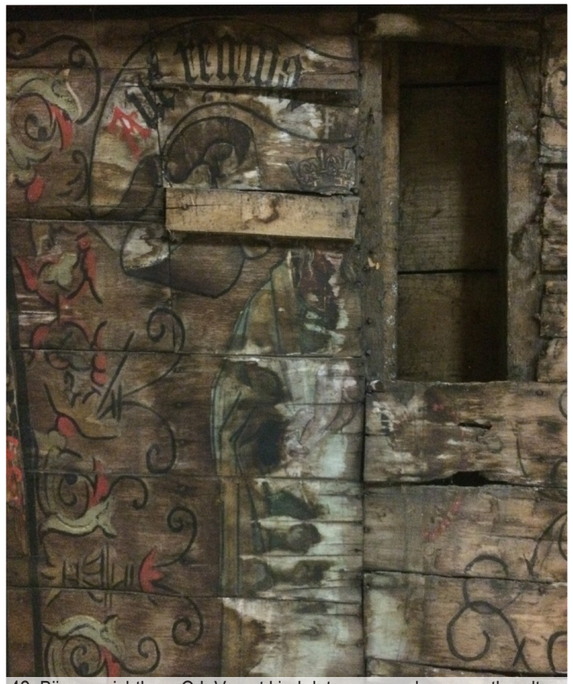

42. Bijna onzichtbare O.L.V. met kind dat een rozenkrans vasthoudt op oostzijde tongewelf

43. Sint-Jan de Doper op oostzijde tongewelf, telkens met geëigende tekstbanderollen

44. Wapenschild van Ranst - van Berchem

45. Wapenschild van de Juppleu - de Gesve(s)

Renaissancistisch interieur en tongewelf te Neerlinter

Tijdens dit bouwhistorisch onderzoek in situ bleek dat niet enkel te herenkapel een restant is van een vroeg renaissancistische bloei te Neerlinter. Bij een inspectie van de spanten werden namelijk even uitzonderlijke historische schilderingen aangetroffen op de trekkers en kepers van het spant boven het schip en de transepten. Buiten een korte vermelding van 'historisch waardevolle schilderingen' op het inspectierapport door monumentenwacht in 2008, werden deze schilderingen en hun ontstaan nog nergens beschreven.[72] De onzichtbare locatie van deze schilderingen, boven de huidige gewelven, doet het voormalige bestaan van een tongewelf vermoeden. Vergelijkend onderzoek naar andere kapconstructies met een tongewelf gaf de mogelijkheid om de schilderingen historisch te duiden.

Houten gewelven waren in de (late) middeleeuwen niet ongebruikelijk maar hadden vaak een minder prestigieuze reputatie dan een overwelving in bak- of natuursteen. Toch opteerde men omwille van de opmerkelijk lichtere overspanning soms ook bewust voor een overwelving van de middenbeuk in hout. Gezien een houten gewelf goedkoper was komt ze onder andere vaak voor in minder voorspoedige tijden. Dat Neerlinter, herstellende van de plunderingen en op het einde van de 15e eeuw voor een houten tongewelf opteerde lijkt dus in het licht van haar geschiedenis niet onwezenlijk.[73]

De binnenzijde van een ton was oorspronkelijk bekleed met een dun, houten beschot of een geheel van zeer fijne planken, vermoedelijk in zeer fijn gekliefd eikenhout. In de gordelbogen werden dan doorlopende fijne gleuven voorzien waarin dit beschot werd aangebracht. Deze beschieting werd slechts zelden bewaard en verdween vaak tijdens een latere bouwfasen zoals het aanbrengen van barokke stucwerk.[74]

Naast de beschieting waren ook de trekbalken van het spant zichtbaar vanuit het schip en werd beide om esthetische redenen dus ook beschilderd. De beschieting van de Sint-Foillanuskerk is helaas verdwenen en kan enkel nog getraceerd worden door de gleuven in de gordelbogen. De trekbalken vertonen nog duidelijk zichtbare restanten van schilderingen in rood en geel met zwarte decoratieve patronen.

Rond dit soort schilderingen verschenen enkele publicaties van Prof. Thomas Coomans en van Dieter Nuytten. Zij beschrijven respectievelijk enkele belangrijke voorbeelden van beschilderde beschietingen op het (verdwenen) tongewelf van de Leuvense Sint-Jan Jan-de-Doperkerk en de Sint-Agnes begijnhofkerk van Sint-Truiden; en de Mechelse Sint-Jankerk en Sint-Catharinakerk. De beschietingen vertonen beschilderingen in strakke geometrische patronen, vaak ook met pijlmotief. Dit soort door Coomans beschreven renaissancistische schilderingen, zoals deze op het tongewelf van de Begijnhofkerk te Sint-Truiden, is vaak nog slechts schaars aanwezig in de bouwarcheologie.[75] In dit opzicht zijn de schilderingen in de Sint Foillanuskerk, die op veel grotere schaal bewaard zijn gebleven, uniek. De restanten van de beschilderingen op de trekbalken boven het schip vertonen bovendien hetzelfde kleurenpalet als de schilderingen van de herenkapel. Hoewel in slechte staat, hebben de schilderingen een unieke bouwhistorische waarde.

Volgens de overlevering bezat de Sint-Foillanuskerk een zeer kleurrijk interieur en zou ook het koor destijds beschilderd zijn geweest met muurschilderingen.[76]

72 A. DEKNOPPER, Interieurinspectie Monumentenwacht van Sint-Foillanuskerk te Neerlinter, 2008.

73 K. DE JONGE, P. GELEYNS en M. HORSCH, *Gotiek in het Hertogdom Brabant*, Leuven, 2009, 188.

74 D. NUYTTEN, 'De middeleeuwse kappen en houten tongewelven van de Sint-Janskerk in Mechelen: typologisch, bouwhistorisch en dendrochronologisch onderzoek', in *Relicta*, 2013, 215.

75 T. COOMANS, 'De oudste dakconstructie in de Leuvense binnenstad: bouwhistorisch onderzoek in de predikherenkerk'z, *Relicta 1*, 194; T. COOMANS, 'De complexe bouwgeschiedenis van de begijnhofkerk', in *In zuiverheid leven. Het Sint-Agnesbegijnhof van Sint-Truiden: het hof, de kerk, de muurschilderingen* (Relicta, 2), Brussel, 2008.

76 BETS, 75.

47. Houten tongewelf van de Begijnhofkerk te Sint-Truiden, COOMANSa 173.

48. Houten tongewelf van de Begijnhofkerk te Sint-Truiden, COOMANSa,

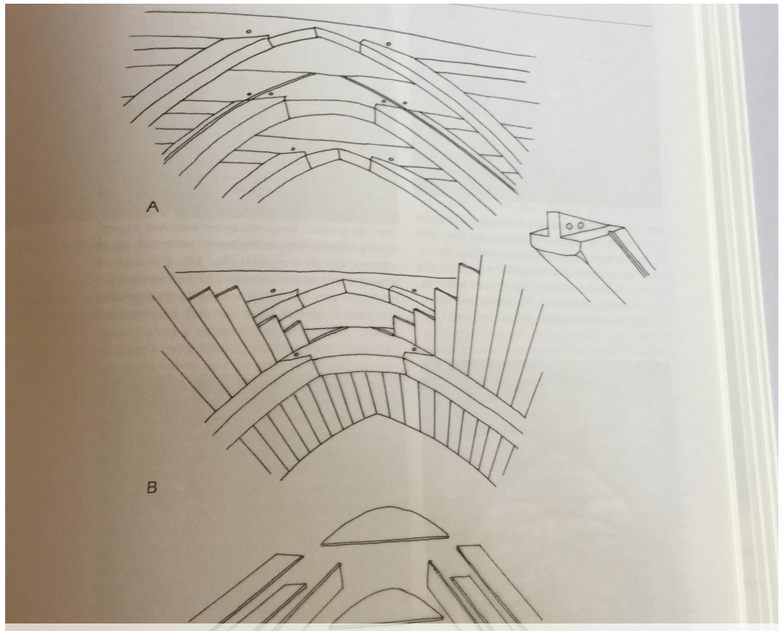

50. Reconstructietekening van de verbinding van een booggebinte (A), de beschieting van het gewelf (B) en de bekisting (C), COOMANSb, 195.

46. Restanten van decoratie op een oorspronkelijk zichtbare trekbalk in de Leuvense Predikherenkerk, COOMANSb, 199.

49. Zicht op een vrijgemaakte gordelboog in de viering van de Sint-Janskerk te Mechelen, met sproren van de oorspronkelijke afwerking, NUYTTEN, 218.

51. Schilderingen op de booggebinten van het schip

52. Schilderingen op de trekbalken van het schip

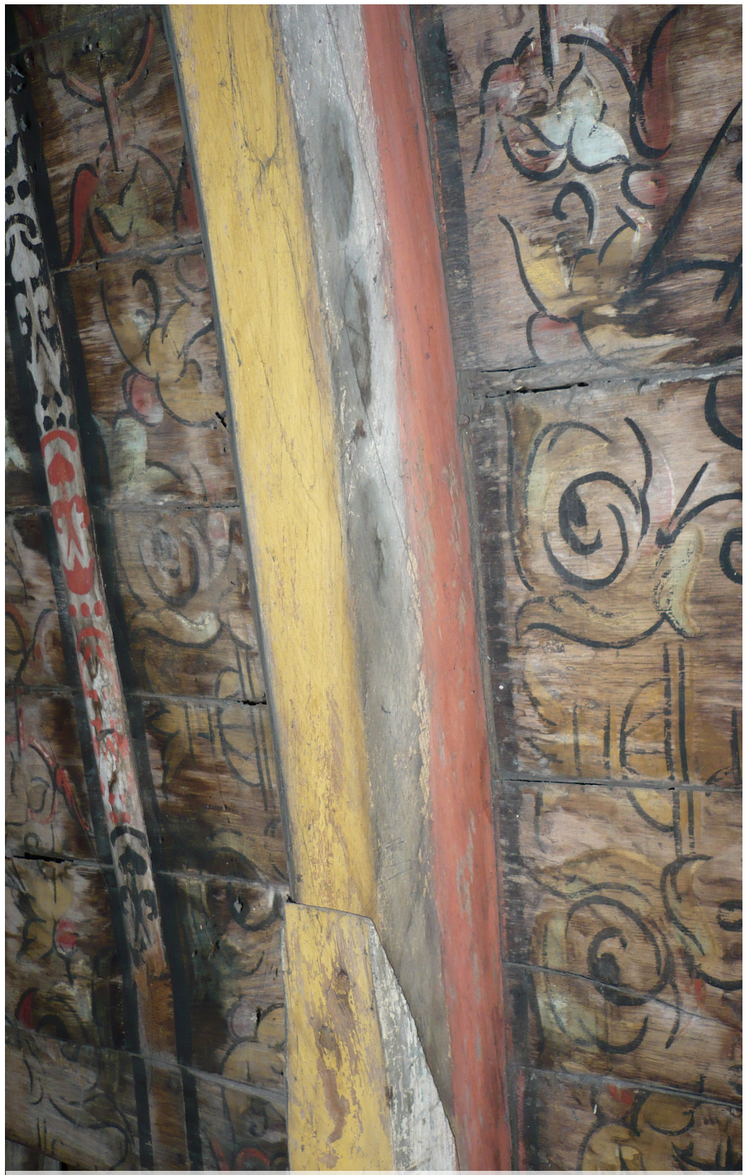

53. Schilderingen in een gelijkaardig kleurenpallet in de Herenkapel

54. H. Catharina van Alexandrië

55. H. Anna

Samen met de verschillende laatgotische beelden die tot op vandaag in de kerk bewaard worden, moet het geheel een het bijzonder rijk uitzicht hebben gehad. De meeste van deze beelden vonden hun oorsprong in een Brabants atelier. De Leuvense productiecentra hadden een beduidend kleinere afzetmarkt dan de voorname ateliers in Brussel, Mechelen en Antwerpen, die eerder tot het Leuvense hinterland beperkt bleef. Toenmalig conservator van het Leuvense stadsmuseum J. Crab schreef lovende woorden over de Neerlinterse beeldenschat. De heiligen Sint Rochus, Lucia en Wivina zouden omstreeks 1500 in een Brabants productiecentrum vervaardigd zijn. Het beeld van Sint-Catharina van Alexandrië schreef Crab toe aan het atelier van de Meester der Madonna van Piétrebais toe. Hij bracht het in verband met een beeldengroep van zeven à negen beelden uit Leuven, Rillaar, Tilburg, Kortenberg, Nethen en Nil-Saint-Vincent, die dezelfde sculpturale invloeden vertonen.

Een beeld van een naakte, zittende Sint-Job met geringe afmetingen (70cm) werd door van Buyten omschreven als mogelijk afkomstig van de bekroning van een verdwenen Sint-Jobsretbel uit het zestiende eeuwse Antwepse productiecentrum. Hij verwijst hiervoor naar een gelijkaardig retabel dat in de Sint-Jobskerk te Schoonbroek/Retie werd bewaard. Indien de Sint-Job werkelijk afkomstig is van een retabel, dan zou het hoogstwaarschijnlijk ook een Antwerps productiecentrum betreffen. Het is bovendien niet uitgesloten dat de voornoemde beelden ook afkomstig zijn van een retabelmeubel en slechts later op zichzelf vereerd werden. Zowel binnen de kerk zelf, als daarbuiten was een dergelijke mobiliteit niet ongebruikelijk.

De renaissancistische bloeiperiode van de Sint-Foillanuskerk werd nog extra onderstreept met de bouw van een stenen doksaal (1534-1537), een verguld retabel voor op het hoogaltaar (ca. 1545) en de bouw van een sacramentshuis (1559).

56. Sint-Job

Een schepenbrief van 1 juni 1534 die bewaard bleef in het Leuvense stadsarchief geeft een bijzonder inzicht schept in de constructie van dit doksaal:

De ‘gemeynte’ Neerlinter contracteerde *Jooris van Schutteputte, cleinstekere, woonende tot Loven* tot het bouwen van *een steynen ocsael in der kercke van Nederlynthere, inder manieren alsoe docsale van Oplyntere gemaect es, ende twee voeten hoogere dat moest worden uitgevoerd ‘zoals dat van Oplinter*.[77]

Dergelijke doksalen fungeerden als een koorafsluiting en werden als tribune gebruikt voor de zangeressen en muziekinstrumentalisten. Volgens Bets stond het doksaal ter hoogte van de huidige communiebank.[78] Het geheel werd gehouwen in steen van Avesnes met pilaren in steen van Ecaussinnes of blauwe hartsteen en kostte 450 carolus gulden. Joris Schuttepute zou voor de bouw mogelijk samengewerkt hebben met niemand minder dan Mathijs II Keldermans en Jan II van den Borne, genoemd Beyaert. Keldermans had bovendien reeds eerder met Jan II van den Borne samengewerkt voor de koordoksalen van Tervuren, Oplinter, Wakkerzeel en het klooster der Karthuizers te Leuven.[79] Het doksaal werd helaas in 1777 afgebroken en vervangen door een nieuw doksaal aan de westzijde van het schip.

Een bewaarde ‘lijst der beneficiën van het Luikse bisdom’ waarin het interieur van de Sint-Foillanuskerk in 1550 wel negen altaren telde, bevestigt opnieuw een rijk voorkomen. Eveneens in 1550 zou Jan Taelmans, voormalig burgemeester van Neerlinter, het altaar van Sint-Anna opgericht hebben. Hij schonk in zijn testament tevens stof om voor dit altaar een kazuifel met een zilveren kruis te maken, versierd met het wapen van hemzelf en dat van zijn vrouw. Zijn vrouw liet een tafereel van Sint Anna vervaardigen om in dezelfde kapel te hangen. Helaas bestaat dit schilderij niet meer, maar werd er wel een 15de-eeuws beeld van Sint Anna bewaard dat mogelijks ook met Taelmans in verband kan worden gebracht.[80] In 1559 werd een stenen sacramentshuis opgericht, dat na 1711 opnieuw verdween. En in 1603 tenslotte, werd een nieuw altaar voor de H. Sebastianus opgericht.

1. Sint Anna
2. H. Kruis
3. Sint Nicolas
4. H. Lambertus
5. H. Sebastianus
6. Sint Jan evangelist
7. Sint Jan-Baptist Georgii en Magdalena
8. SS Maria Magdalena et Georgii (OLV)
9. Matricularia

77 BETS, 129; LEUVEN, Stedelijk Archief: Derde schepenenkamer, 18 maart 1537.
78 BETS, 76.

79 Aspekten van de Laatgotiek, 385-386.
80 MECHELEN, Aartsbischoppelijk archief (ABA): Neerlinter, Oud archief.

Het Neerlinterse hoogkoor en het retabel van Oplinter

Aan de hand van het testament van pastoor Lambertus Quaetperts uit 1606, die voor het Sint-Cathelijne altaar begraven wenste te worden, kon een beeld van de onmiddellijke omgeving van de Sint-Foillanuskerk worden geschetst. Quaetperts schonk namelijk aan zijn meid, Cathelijn Joris het vruchtgebruik van het huis en hof waarin hij woonde met het daarbij gelegen "kemphofken" en de boomgaard achter de kerk. Naar deze drie percelen werd volgens een anoniem schriftje uit 1890 met aantekeningen uit het verloren archief, in verscheidene akten verwezen als 'het perceel waar in 1890 de pastorij stond'. De percelen werden in deze akten bovendien steeds "donderdaagsblock" genoemd naar pastoor Quaetperts, waarvoor elke donderdag een mis werd gehouden ter zijner nagedachtenis. Het "kemphofken" werd verhuurd voor 7 gulden per jaar.[81]

De 17de-eeuwse dekanale visitaties rapporteerden opnieuw een zekere rijkdom te Neerlinter: het hoofdaltaar zou versierd zijn geweest met een verguld retabel waarin 'de passie van Christus' werd uitgebeeld. Hierbij moet opnieuw verwezen worden naar de studie van professor L. Van Buyten. Hij bracht namelijk voor de eerste keer de zeer aannemelijke hypothese dat voorschreven retabel weleens het fameuze retabel van Oplinter kon zijn. In zijn onderzoek probeerde Van Buyten te verklaren hoe een gemeenschap van amper een 1000-tal gelovigen financieel bekwaam geweest kan zijn om dit retabel te bekostigen. Binnen deze hypothese dateerde van Buyten de vermoedelijk 17de-eeuwse S-volutenengelen die aan het retabel werden toegevoegd in 1657, toen het Neerlinterse hoogkoor vernieuw werd.[82] Naast deze rijkdom moet ook een tegenstrijdige getuigenis van pastoor Petrus van der Vorst worden opgemerkt die in 1666 beschreef hoe meerdere retabelbeeldjes in '*een weinig fraaie staat'* verkeerden.[83]

57. Het retabel van Oplinter in het Koninklijk Museum voor Kunst en Geschiedenis te Brussel (KIK-IRPA)

81 AAM, Neerlinter: (oud archief).
82 VAN BUYTEN, 32.
83 VAN BUYTEN, 29-32.

58. Tabernakel met Monstrans

59. Doksaal met het 17e-eeuwse orgel van Chr. Ancion

Vanaf 1711 tonen de archieven en naslagwerken opnieuw een terugval in de bouwgeschiedenis van de Sint-Foillanuskerk. Dat jaar liet de abdij van Maagdendaal, die nog steeds de tienden en het patroonsrecht bezat, voornoemde vergulde retabel uit de Sint-Foillanuskerk verwijderen en vervangen voor een tabernakel uit de kapel van de Karmelieten, of het klooster van de Onze-Lieve-Vrouwenbroeders in Tienen dat in 1734 was afgeschaft.[51]

Het fameuze retabel van Oplinter wordt vandaag bewaard in het Koninklijk Musea voor Kunst en Geschiedenis aan het Jubelpark. In 1999 beschreef het KIK/IRPA de onzekere herkomst van het retabel. Na een stijl-analytische datering in het tweede kwart van de 16de-eeuw werden de luiken 'in overgangsstijl van Pieter Coecke van Aalst' op 1535-1540 gedateerd. Professor van Buyten construeerde voor een eerste keer een zeer aannemelijke hypothese dat dit retabel oorspronkelijk te Neerlinter heeft gestaan. Hierna zou het mogelijks via een tussenstop te Maagdendaal, in het begin van de 19de eeuw te Oplinter in de Sint-Genovevakerk zijn beland. Maar uit de weinige 'verhuisschade' en het feit dat het in de visitatieverslagen van Oplinter nooit werd vermeldden zou ook geconcludeerd kunnen worden dat het hier misschien zelfs nooit geweest is. Het retabel werd bovendien ook niet vermeld in de inventaris van 1789 waarin alle kloostereigendommen van Maagdendaal, die tijdens de Franse Revolutie verkocht werden, opgelijst staan. Mogelijk was het ergens verborgen of al naar de Oplinterse Sint-Genovevakerk weggebracht waar het in 1864 voor een eerste keer in een visitatieverslag te Oplinter wordt vermeld. Dertig jaar later werd het na verschillende pogingen tot restauratie aangekocht door de Belgische staat en belandde het retabel in het Jubelparkmuseum.

De barokkisering van het interieur

In 1713 sloeg het noodlot toe in Neerlinter en werd de kerktoren geteisterd door een brand. Volgens de overlevering was deze brand ontstaan in een huis dat eveneens aan de kerk toebehoorde en dat tegenover de ingang van de kerk was gebouwd. Mogelijks ging het hier om de voorvermelde drie percelen. De brand vernielde het achterste gedeelte van de toren en veroorzaakte grote schade aan het dak door het neerstorten van een groot ijzeren kruis. De schade werd op 100 keizerlijke kronen geschat.[52] Vermoedelijk werd het spant boven het schip hierbij niet te erg beschadigd gezien de vele historische schilderingen die er bewaard bleven. Gedurende de 18de-eeuw volgden verschillende herstelcampagnes en werden er ook verscheidene veranderingen aan het interieur van de kerk doorgevoerd. Mogelijks werd nu ook het tongewelf vervangen door een gestuct exemplaar, waarbij het koor een 18e eeuws gecaissonneerd plafond met rocaillemotieven kreeg.

Pastoor Gerardus Pierart, die in de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Mechelen tot kannunnik verheven was, bezorgde zijn oude parochie in 1719 een relikwie van de H. Lucia. dat hij in Mechelen ontvangen had. Ook opvolger pastoor Jacobus Swyssen bezorgde in 1729 eveneens een nieuw relikwie, ditmaal van de H. Foillanus. Toen de pastorij in slechte staat verkeerde liet hij deze grotendeels op eigen kosten herbouwen. Hij werd begraven in de kerk 'voor zijn biechtstoel'.[53] In 1735 werd te Leuven een klok gegoten voor de Sint-Foillanuskerk die zich momenteel nog in de kerktoren bevindt. Ze werd vervaardigd door het aloude Leuvense klokkengieters geslacht Vanden Gheyn.

In 1744 werd het nieuwe tabernakel voor het hoogaltaar uit Tienen vervaardigd en vereerd door de abdij van Maagdendaal. In vervanging van het retabel werd het hoogaltaar versierd werd door een groot aantal beelden, waardoor de kerk vandaag nogsteeds over een groot aantal 18e-eeuwse beelden beschikt. Het vergulde tabernakel verbeeldt volgens pastoor Bets het H. Sacrament: 'op de deur ziet men het Lam Gods door engelen omringd en op het kruis uitgestrekt, onderaan bevindt zich het geheimzinnig boek dat volgens den H. apostel Johannes door 'tlam moest worden open gedaan'. Bovenaan kijkt het oog van God welbehagend op het lam neer'.[54]

De kunstige lambrisering van het koor en het koorgestoelte en de communiebank in Louis XV-stijl werden in 1766 door streekbewoner Francis de Linotte uit Hoeleden uitgevoerd. In 1777 werd het waardevolle doksaal van Schutteputte, dat zich in een zeer slechte staat bevond, afgebroken. Ook dit bouwwerk was een tastbaar bewijs van de aanzienlijke financiële slagkrachtigheid van het oude Neerlinter. Het verlies valt dan ook erg te betreuren. Het enige overblijfsel van het voormalige doxaal van Schutteputte is een groot, eiken kruis, dat op de vier hoeken versierd werd met de symbolen van de vier evangelisten. Het hangt vandaag boven de kruising van het transept met het Koor.[55]

Er werd een nieuw doksaal gebouwd aan de ingang van de kerk. Het oude orgel dat pastoor Petrus van der Vorst eerder in 1666 had vermeld, werd vervangen. En niet door het minste exemplaar: Orgelmaker JB Goynaut uit Brussel kocht het nieuwe orgel van Neerlinter voor 800 gulden van de abdij van Heylissem, waar hij een ander orgel had moeten plaatsen. Het instrument zou rond

51 BETS, 69-75.
52 BETS, 69.
53 BETS, 82.
54 BETS, 75.
55 CEULEMANS en GEUKENS, 68-71.

1660 door Christian Ancion uit Hoei vervaardigd zijn, of mogelijk ook door diens zoon Rémy Ancion (overleden in 1680). In Het historisch orgel in Vlaanderen worden de grote gelijkenissen van dit orgel met een orgel uit Zoutleeuw beschreven, wat volgens de archieven met zekerheid van de hand van Christian Ancion is.[56] In 1976 schreef men dat het orgel reeds in verval was en niet meer werd gebruikt. Toch is het zeldzame vroeg barokke orgel van dergelijke orde dat het reeds in 1982, vele jaren voor de Sint-Foillanuskerk, werd beschermd als monument door de Commissie van Monumenten en Landschappen.[57]

De bouwgeschiedenis van de kerktoren
Zoals reeds vermeld werd, onderging de kerktoren reeds verschillende bouwfasen na de brand van 1489. Bij de brand van 1713 liep de ze bovendien substantiële schade op. De huidige bakstenen kerktoren dateert grotendeels uit de periode 1786-1790. De arduinstenen versie werd toen vervangen door karreelsteen met hoekkettingen. Alleen aan de binnenwanden bleef het kwartsiet dat nog van voor 1489 dateerde tot op zekere hoogte behouden. De vierkante kerktoren met onder en bovendorpels in Gobertange telt vier bouwlagen onder een lage, ingesnoerde spits. De rechthoekige vensters met sluitsteen werden later dichtgemetseld.[58] Vanuit de bouwarcheologie aan de zijde van het schip blijkt zeer duidelijk dat de 'nieuwe toren' tegen het oude schip werd aangebouwd. Het dak van dit voormalige schip was namelijk opmerkelijk lager dan het huidige spant, maar vertoonde een gelijkaardige hellingsgraad. Dit is nog steeds zichtbaar in de aftekening van de oude dakrand op de oostgevel van de kerktoren. Bovendien is ook te zien hoe de hoekkettingen aan oostelijke zijde doorlopen.

Pastoor Bets liet zich in zijn memoires teleurgesteld uit over de verbouwingswerkzaamheden. Hij vond het spijtig dat de abdij van Oplinter, welke nog steeds de kosten droeg, "aan den bouwmeester niet verboden had een toren te bouwen die met de rest der Kerk afsteekt."[59] In 1790 werd een tweede klok gegoten te Neerlinter door Nicolas Simon en Clement Drouot. Deze klok werd tijdens W.O.I ontvreemd. Op 27 september 1797 werd de kerk op bevel van de Franse republikeinen gesloten. Een situatie die tot 1802 voortduurde. Ook de pastorij werd gedurende deze periode door de Fransen verkocht aan een zekere J. Bruyninckx die deze later aan de kerk teruggaf.[60]

56 G. POTVLIEGHE, 'Het historisch orgel in Vlaanderen', Brussle, 1974, 390-393.
57 LEUVEN, Archief onroerenderfgoed: *Beschermingsdossier*, 1981.
58 OE, *Beschermingsdossier*, 2004
59 BETS,
60 AAM, Neerlinter: *nieuw archief.*

De 'afgrijselijke' 19de-eeuwse bouwwerkzaamheden
Aan het begin van de 19e eeuw werden de rosacen of 'ronde vensterkens' vervangen door half cirkelvormige vensters om meer licht te creëren in de zijbeuken. Opnieuw sprak pastoor Bets over een niet geslaagde ingreep. Hij noemde de halfronde vensters zelfs "afgrijselijk". In 1819 werden de zijbeuken verlengd voor de constructie van een doopkapel en een berging waardoor de westtoren nu volledig was ingebouwd. De gotische doopvont van de Sint-Foillanuskerk, die voordien naast de biechtstoel van de pastoor stond, werd nu verplaatst naar de 'nieuwe kemels' zoals pastoor Bets ze beschreef.[61] In het aartsbisschoppelijk archief van Mechelen bleef een inventaris van de goederen aanwezig in de Sint-Foillanuskerk uit 1829 bewaard. Deze beschrijft onder andere de bezittingen in de categorieën zilver, koper, tin, blek, hout, leer, lijnwaerd en versiersels.[62]

Enkele bewaard gebleven bestekken geven geeft een inzicht in de financiën van de omvangrijke verbouwingswerkzaamheden die de kerk plande. Van het totaalbedrag van 11.432 fr., waarvan de kerk zelf 4000 fr. financierde, werd het cultusgebouw in 1855 verbouwd. In 1859 moest er opnieuw een lening worden aangegaan voor 6900 fr. om enkele onvoorziene werkzaamheden te bekostigen en droeg ook de gemeente Neerlinter een aandeel van 3000fr bij. Tussen 1856 en 1858 liet pastoor Jan-Baptist Willeborts de pastorij verbouwen. De archieven brengen hieromtrent een dispuut aan het licht tussen Willeborts en de thesaurier of schatbewaarder van de kerk, die onraad rook over de manier waarop de onderpastoor de financiën besteedde. De pastoor moest zich hierop verantwoorden bij de aartsbisschop van Mechelen.[63]

In 1860 werden ook de vaak moerassige straten van de gemeente Neerlinter door burgemeester Kemerlinckx verfraaid en gekasseid. De dorpsplaats, waarnaar Bets al spottend als modderpoel naar verwees; kreeg een 'schoone pomp' met het beeld van de H. Foillanus dat het opschrift " ME AEDIFICAVIT PROESUL KEMERLINCKX 1860" draagt. Het huidige beeld werd volgens haar opschrift pas in 1897 vervaardigd door D. Duwaerts[64]

61 BETS, 85.
62 AAM, Neerlinter: *oud archief, inventaris quantia mobilia.*
63 AAM, Neerlinter: *nieuw archief.*
64 J.-C., PEETERS, 'De Bedevaartbeeldekens van den H. Foillaen te Neerlinter, in *De Brabantse Folklore*, 71(1933), 11.

60. Standbeeld van de H. Foillanus op de marktplaats van Neerlinter

61. Kerktoren en portaal van de Sint-Foillanuskerk

Pastoor Bets (1864-1897)

Op 3 juni 1864 werd Petrus Vincentius Bets, afkomstig uit Tienen, tot pastoor van Neerlinter benoemd. Hij had als onderpastoor gediend te Rebecq-Rognon (Roosbeek) en in de Sint-Jacobskerk van Leuven alvorens hij in Neerlinter aankwam. Zo '*ootmoedig*' of nederig als hij zichzelf beschrijft in zijn in 1866 opgestelde geschiedenis van Neerlinter, zo groots waren zijn daden voor de instandhouding en overlevering van het patrimonium van de Neerlinterse Sint-Foillanuskerk. Met de opbrengst van zijn 'Geschiedenis liet hij de beelden van de H. Furseus en H. Ultanus aankopen, die vandaag aan weerszijden van het hoofdaltaar prijken. Hij schreef bovendien ook de plaatselijke geschiedenissen van Tienen, Neerlinter, Oplinter, Bunsbeek, Sint-Margriet-Houtem, Wommersom, Ezemaal, Hakendover en Zoutleeuw. In 1878 werd hij deken van het district Zoutleeuw en pastoor van de Sint-Leonarduskerk. Pastoor Bets stierf in 1897.

In 1991 werd te Zoutleeuw door het stadsbestuur en de 'Vrienden van Zoutleeuwe de 'Deken Betsprijs' ingesteld voor wetenschappelijke studies over de Stad of deelgemeenten van Zoutleeuw. Ter ere hiervan verscheen een bronzen bas-reliëf van het portret van pastoor, of 'deken Bets' aan de voet van de Sint-Leonardustoren.[51]

51 vriendenzoutleeuw.be

62. Bronzen relief van Petrus Vincentius Bets aan de Sint-Leonardustoren van Zoutleeuw. (foto: Vriendenzoutleeuw.be)

Dat Pastoor Bets erg begaan was met het historische erfgoed van zijn kerk blijkt nogmaals uit zijn schrijven aan de Koninklijke Commissie van Monumenten en Landschappen in 1866, waarbij hij vraagt om het houten beschilderde gewelf van de voormalige herenkapel te laten onderzoeken en restaureren. Helaas dient de commissie hem van een negatieve repliek in een vernietigend rapport waarin ze de muurschildering zelfs als 'banaal' en te zeer vervallen om te restaureren beschrijven. Het houten gewelf krijgt wel nog de erkenning 'interessant' te zijn. De Commissie stelt om enkel de geschilderde decoratieve arabesken op de houten panelen een beperkte behandeling te geven:

> *"La peinture principale représentant Saint George est une ouvre très dégradée et d'un favie tres naïf a laquelle on ne peut pas accorder de valeur sérieuse. Les autres figures qui se trouvent dans la décoration un enfant Jesus et deux figures de saints drapées ne paraissent quere mieux conservées ni meilleure. Ce qu'il y a de plus intéressant dans cette décoration, ce sont les paneaux couverts d'arabesques. Ces compositions purement ornementales sont d'un gout élégant et original. Malheureusement les panneaux paraissent consommés en grade partie; nous sommes informé d'ailleurs, que des peintures analogues existent dans l'église du Béguinage a Saint-Truide. Les délegues sont d'avis, que l'on pourrait se borner momentanément à faire une esquize à l'huile de l'ensemble de la décoration et un calque du principaux motifs de l'ornamentation."*[51]

De kerkfabriek van Neerlinter had al langer verbouwingswerken aan de kerk gepland, maar deze waren uitgesteld wegens de bouw van een nieuwe pastorij. Pas in 1871 lieten de financiën een uitbreiding van de kerk toe en luidde het verslag van de kerkfabriek van 1 januari 1871 als volgt:

> *"dat het sedert lang het verlangen heeft aan het kerkgebouw groote veranderingen toe te brengen omdat het veel te klein is, zoodanig dat alle zondagen vele menschen moeten blijven staan niet alleen in het portaal, maar zelfs buiten de Kerk en dat eens als de goddelijke dienst begonnen is, geen mensch meer in of uit de kerk kan. [...] omdat ze zeer ongezond is en gedurig, maar bijzonderlijk des zomers door eenen onverdragelijken geur als verfrest is, het geen beterwijlen is aan de omstandigheid dat de zijbeuken buitengewoon laag zijn".*[52]

51 OE, I*nventaire des pièces concernant L'église de Neerlinter*, 1866.
52 AAM, *nieuw archief.*

De verbouwingswerkzaamheden die de Sint-Foillanuskerk in 1873 onderging, waren bijzonder ingrijpend. Naar aanleiding van voorgaande klachten werd onderaannemer M. Hanesse uit Tienen verzocht om plannen op te stellen die een vergroting en verhoging van de kerk zouden voorzien. Zo werd het spant van het schip en de zijbeuken verhoogd tot het huidig niveau en werden daarnaast ook de zijbeuken verlengd. Hierbij werd als vereiste gesteld dat de bouwstijl moest overeenstemmen met de originele, eind 15e-eeuwse stijl van de kerk. In het licht van de kritiek die P. Bets reeds had geuit op vroegere ingrepen, komt deze nota niet onverwacht. Sindsdien heeft de kerk ook in haar interieur een overwegend 19e eeuws uiterlijk door toevoeging van de spitsboog gewelven bestaand uit samengestelde ribben. Het renaissancistische tongewelf verdween nu helemaal uit het zicht maar bleef gedeeltelijk bewaard. De rol die pastoor Bets hierbij speelde wordt blijvend herinnerd door de inscriptie boven de zuidingang met vermelding: "Anno 1873 –P.V. Bets - Pastore". De werken werden geraamd op 37.133fr. Daarnaast bekostigde de gemeente de aanleg van een trottoir rondom de kerk om de afvoer van regenwater te bevorderen. De arrondissement commissaris noemde deze ingreep onontbeerlijk gezien 'de recente wijzigingen aan het schip'.[51]

Toen in 1786-1790 de nieuwe kerktoren werd gebouwd was het schip nog niet opgehoogd. Dit verklaart de raamopening in de torenwand naar het schip toe, identiek aan de raamopeningen in de andere zijden van de toren.

Voordien had het dak van het schip waarschijnlijk slechts het niveau van de nog zichtbare aftekening op de oostelijke zijde van de kerktoren. Het 15de-eeuwse tongewelf dat vermoedelijk reeds bij de 18de-eeuwse barokkerisering van het interieur, letterlijk uit het zicht was verdwenen, moet dus oorspronkelijk vanop 'minder grote hoge' te aanschouwen zijn geweest. Begin 19de eeuw (1819) worden de zijbeuken verlengd zodat ze de toren omsluiten. Bij de ophoging van het dak van het schip in 1873 werden de onderdelen van het historische spant herbruikt. Dit is onder andere af te leiden uit de onlogische nummering (II-III- I) van de telmerken op het originele spant van het schip. Bovendien werden er naast gekraste telmerken ook 19de-eeuwse gehakte exemplaren teruggevonden. Aan de hand van deze telmerken zou een dieper onderzoek van het grootschalige herbruik kunnen plaatsvinden.

51 AAM, Neerlinter: nieuw archief.

63. Bij de bouw van de nieuwe kerktoren in 1786-1790 was het schip nog niet opgehoogd.

64. Doorlopende hoekkettingen naast de van de kerktoren en ophoging muren schip

65. Ophoging muren schip met herbruik trekkers en spantbenen

66. Inkepingen om de 30-40cm op een voormalige nokbalk van het tongewelf

67. Beschilderde gordingen in het Transept

68. Bij de bouw van de nieuwe kerktoren in 1786-1790 was het schip nog niet opgehoogd.

69. Naast originele gekraste telmerken werden er ook 19de eeuwse telmerken teruggevonden op de spantbenen.

70. De doorgang tussen de spanten boven het schip en boven de transcepten met twee delen van een oude trekker.

71. De doorgang tussen de spanten boven het schip en boven de transcepten met twee delen van een oude trekker.

Herbruik van bouwmaterialen in de Sint-Foillanuskerk: een hypothese

De beschilderde spanten in de hoofdbeuk, doen door hun vorm vermoeden dat ze ooit deel uitmaakten van een tongewelf, net zoals in de herenkapel. De beschilderde trekbalken in het schip werden herbruikt maar niet in hun originele volgorde teruggeplaatst. Dit verklaart de volgorde van de telmerken (II – III – I). Naast de oude, gekraste, telmerken werden er ook recentere gehakte, vermoedelijk van de 19de-eeuwse telmerken teruggevonden. Hierdoor kunnen de herbruikte en recentere constructiebalken onderscheiden worden.

De beschilderde gordingen die in het transept werden teruggevonden, hebben op geregelde afstand inkepingen. Dit duidt er op dat deze gordingen herbruikt zijn. Aan de vorm van de inkepingen en schilderingen te zien, waren deze waarschijnlijk de nokbalken van het tongewelf. Het beschilderde spant in het transept zou dan een strijkbalk kunnen zijn geweest. In de spantbenen zijn ook nog de gleuven zichtbaar waarin de beschieting werd vastgezet. De voormalige nokbalken, welke nu als gordingen worden gebruikt in het transept, hebben een inkeping om de 30-40 cm. Dit zou dus de tussenafstand zijn voor de kepers. Dit is ook de afstand van de kepers in het tongewelf in de herenkapel.

De doorgang tusen het spant boven het schip en het spant boven de transepten werd geconstrueerd met twee delen van een oude trekker met schilderingen.

In het schip is ook te zien hoe het metselwerk rond de gewelven werd geconstureerd en dus vermoedelijk tijdens de 19e-eeuwse verbouwing tot stand kwam Bij het verhogen van het schip kreeg de kerk vermoedelijk ook zijn huidige interieur en werd het tongewelf vervangen door 19de-eeuwse, wit gepleisterede gewelven.

Stilistisch kan de Sint-Foillanuskerk vermoedelijk worden toegeschreven aan de architect Louis van Arenbergh (1834-1888). Als zoon van Alexander van Arenbergh behoorde hij tot een geslacht van 'Leuvense provinciaal architecten' die voor verschillende toonaangevende projecten verantwoordelijk waren. Vooral bij een bezoek aan de Hagelandse dorpen kan men niet om de vele kerken die de Van Arenberghs restaureerden heen. De grote gelijkenissen van de Sint-Foillanuskerk met de kerk van Binkom, die met zekerheid door Louis van Arenbergh werd geconstrueerd, onderbouwen dit vermoeden. Zowel de smalle spitsboogvensters zonder maaswerk in de zijbeuken, de rondvensters of oculi boven aan de middenbeuk als de stompe daken zijn identiek. Louis vormenschat vertoont steeds vier bouwlagen in de door hem uitgevoerde kerktorens, en ook weeldering aandoende driebeukige kerken, triforia, neogotische spitsbogige vensteropeningen en oculi komen vaker voor in zijn bouwwerken (Binkom 1875) (Bekkevoort 1878).

Als provinciaal architect moest Van Arenbergh toezicht uitoefenen op het onderhoud en de veiligheid van de gebouwen bestemd voor de openbare provinciale en gemeentelijke diensten. Hij stond in voor de aanvaarding van de door de provincie betoelaagde werken. Mits goedkeuring subsidieerde de provincie immers, herstellingswerken aan kerken.[51] In 1872 vervaardigde Neerlinteraar Felix Lambeets de twee uiterste panelen van de eikenhouten communiebank van de Linotte uit 1766.[52] De herenkapel verloor tijdens de gedeeltelijke verbouwingen van de kerk haar functie als bedevaartplaats en functioneert tot op vandaag reeds geruime tijd als sacristie. Ook de toevoeging van verdiepingen in de kapel, en het dichten van het spitsboograam werden mogelijk rond dit tijdsstip uitgevoerd.

In 1872 vervaardigde Neerlinteraar Felix Lambeets de twee uiterste panelen van de eikenhouten communiebank van de Linotte uit 1766.[53] De herenkapel verloor tijdens de gedeeltelijke verbouwingen van de kerk haar functie als bedevaartplaats en functioneert tot op vandaag reeds geruime tijd als sacristie. Ook de toevoeging van verdiepingen in de kapel, en het dichten van het spitsboograam werden mogelijk rond dit tijdsstip uitgevoerd. In het archief werden notities aangetroffen van jaargetijden die specifiek aan de verbouwingen aan de kerk toegewijd werden.

51 F..A. LEFEVER, 'De architectenfamilie van Arenbergh', in *Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving*, 28 (1988), 33.
52 CEULEMANS en GEUKENS, 68-71.
53 CEULEMANS en GEUKENS, 68-71.

Zo droegen Laurentius Wymans en Eugenia van Vuchelen hun jaargetijde op aan 'het herbouwen der kerk'. Het is niet verbazend dat ook pastoor Petrus Vincentius Bets ook nog na zijn leven met het behoud van de kerk begaan bleef. Hij stelde reeds gedurende zijn leven een jaargetijde van 360 frank op 'voor het schilderen der altaren, doxaal etc.' Die op de sterfdag van zijn vader uitgevoerd moest worden en later op zijn eigen sterfdag.

Sinds 1872 ontstond er een dispuut rond enkele aan de kerk toebehorende goederen. Desalniettemin geven deze archiefdocumenten opnieuw een inzicht in de onmiddellijke omgeving van de kerk. Zo stond er oorspronkelijk een lemen huisje met pannendaken aan de toegangsweg naar de kerk. In 1884 vroeg pastoor Goidst advies aan de Mechelse aartsbisschop over de mogelijke verkoop van enkele goederen in de directe nabijheid van de school. Het betrof het schoolgebouwtje dat ook als gemeenschapshuis functioneerde en met ramen en deuren op het kerkhof uitgaf. Er werd geopperd om de gebouwen af te breken ten voordele van een uitbreiding van het kerkhof dat reeds als "trop peu etendu" werd omschreven. Er werd een arbitraire schets bij de brief gevoegd die toelaat om de gebouwen te lokaliseren.[51].

51 AAM, Neerlinter: *nieuw archief*

72. Gedenksteen met opschrift 'Anno 1873- P.V. BETS - Pastore' boven de zuidingang van de kerk.

In 1909 worden nogmaals alle opties overlopen. Omdat een verkoop het risico inhield dat de nieuwe functie van het gebouw niet zou correleren met de kerk, werd opnieuw advies ingewonnen. Deze nadelen werden vergeleken met wat de opbrengst van een verkoop aan middelen zou opbrengen om "werken uit te voeren welke anders moeilijk zullen kunnen geschieden, namelijk: *het openen en opmaken der midden venster van het hooge koor, eenen nieuwen autaar, het opkuisschen van geheel de kerk en het stellen van nieuw licht met accetglas, het vernieuwen van de vensterramen in keuken lands den voorkant den pastorij*'. Omdat de aartsbisschop een nieuw altaar "hoegenaamd niet noodig" achtte, was zijn antwoord dat de nodige restauraties zich wel in interesten zouden terugbetalen. Vandaag bestaat het lemen huisje naast het driehoekige kerkhof niet meer. De vrijgekomen ruimte werd ingevuld door parkeerplaatsen. Het voormalige schoolgebouw wordt als privéwoning gebruikt.

In 1883 werden er donderroeden geplaatst op de kerk en de pastorij. In 1894 worden er opnieuw dringende werken uitgevoerd en worden de dekstenen van de kerk vervangen om infiltratie van het regenwater in het metselwerk te vermijden. Voor de kosten, die op 1872fr. werden geschat, moest opnieuw een lening worden aangegaan bij particulieren. In 1899 wordt er opnieuw voor 2800 geleend voor 'herstellingen aan de kerk'.[51]

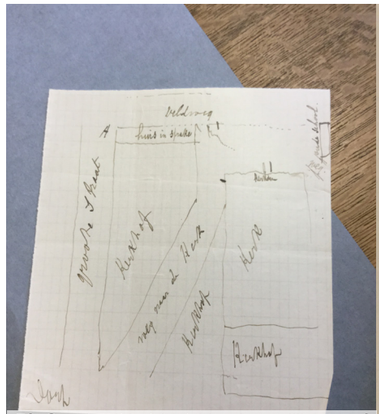

73. Schets uit het Aartsbisschoppelijk archief (AAM, Neerlinter: nieuw archief)

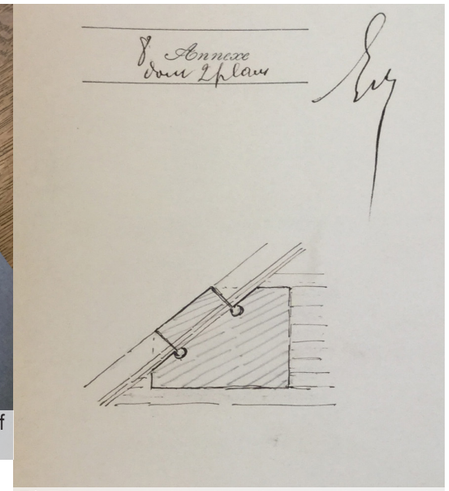

74. Tekening voor de constructie van de dekstenen in blauwe hardsteen (AAM, Neerlinter: nieuw archief)

51 AAM, Neerlinter: *nieuw archief*

20ste eeuw: veranderingen aan het interieur

Het waardevolle orgel van de Sint-Foillanuskerk uit 1660 wordt in 1901 een eerste keer door de Koninklijke Commissie onderzocht voor restauratie. Het is op dat moment nog volledig in gebruik. De restauratiekosten werden op 2175 fr. geschat. Om de kosten te dekken werden er door de kerkfabriek bomen gekapt en verkocht. In 1904 worden een kelk, ciborie en vier kandelaars aangekocht bij de dhr. Petraerts, handelaar en fabrikant van kerkornamenten te Mechelen.[51] In 1943 werd een aanvraag voor het plaatsen van een nieuwe predikstoel gericht tot de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen in eerste instantie door Kanunnik R. Lemaire afgewezen. Het ontwerp was in zijn ogen banaal en slechts 'een doodgewoon neogotiek kerkmeubel zoals er 50 tot 60 jaar eerder honderden waren gemaakt'. Het gaf zijn inziens geen inspiratie of persoonlijke opvatting te kennen. Lemaire adviseerde om een nieuwe studie uit te voeren. In 1944 werd het nieuwe ontwerp wel goedgekeurd. Helaas bleef er geen ontwerptekening van bewaard.[52] In 1965 werd de preekstoel met reliëfs van de H. Jozef en H. Foillanus door beeldhouwer Everard omgevormd tot het huidige dienstaltaar.[53]

Volgens de archieven was de kerk van Neerlinter in 1962 nog zeer bedrijvig. Op 1391 inwoners in Neerlinter vonden er 27 doopsels, 19 huwelijken en 12 begrafenissen plaats. 's Zondags waren er gemiddeld tussen de 764 en 827 parochianen aanwezig in de mis. De ganse Sint-Foillanuskerk zou in 1962 zijn herschilderd. Vermoedelijk verloor de kerk daarmee haar kleurrijke interieur. Op enkele foto's van het KIK-IRPA uit 1944 blijkt het koor nog rijkelijk versierd te zijn geweest met schilderingen. Mogelijk werden deze schilderingen al op het einde van de 19de eeuw, bij het aanbrengen van de gestucte gewelven aangebracht. In 1969 verleende de Koninklijke commissie zijn goedkeuring tot het plaatsen van een verwarmingsinstallatie in de kerk en een jaar later worden er herstellingswerken uitgevoerd.

In 1971 werd de gemeente Neerlinter gefuseerd met Drieslinter tot Linter. Daarnaast werd Groot-Orsmaal gevormd uit de gemeenten Orsmaal-Gussenhoven, Overhespen, Neerhespen en Melkwezer. In 1977 werd Linter uitgebreid door een fusie met Groot-Orsmaal, en Wommersom.[54] Sindsdien bestaat de gemeente Linter uit zeven deelgemeenten en zeven kerken. In 1981 werd het orgel van de Sint-Foillanuskerk dat in eigendom is van de kerkfabriek per Koninklijk Besluit beschermd als monument. In 2004 tenslotte volgde ook een bescherming voor de kerk zelf en haar ommuurde kerkhof. In 2002 werden door Igo Leuven houten loopbruggen aangebracht op de zolders en in 2011 werd het monstrans gerestaureerd voor een bedrag van 1090 euro.

51 AAM, Neerlinter: *nieuw archief*
52 OE, *Commissariaat Generaal voor 's lands Wederopbouw*, 1943.
53 CEULEMANS en GEUKENS, 68-71.
54 www.Linter.be

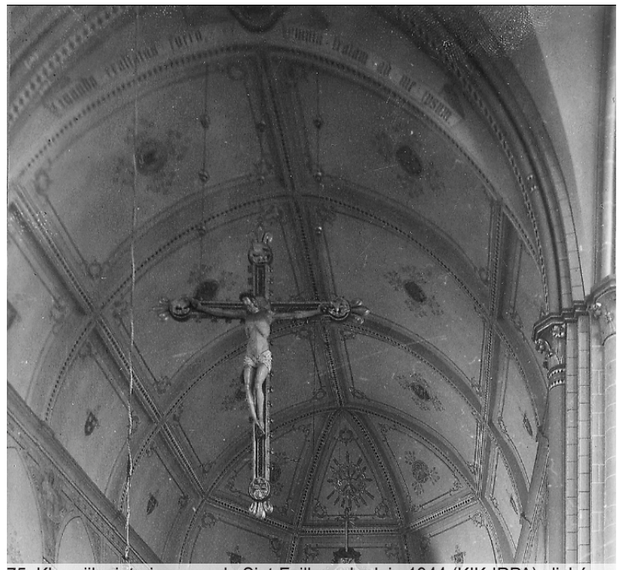

75. Kleurrijke interieur van de Sint-Foillanuskerk in 1944 (KIK-IRPA) cliché A073823

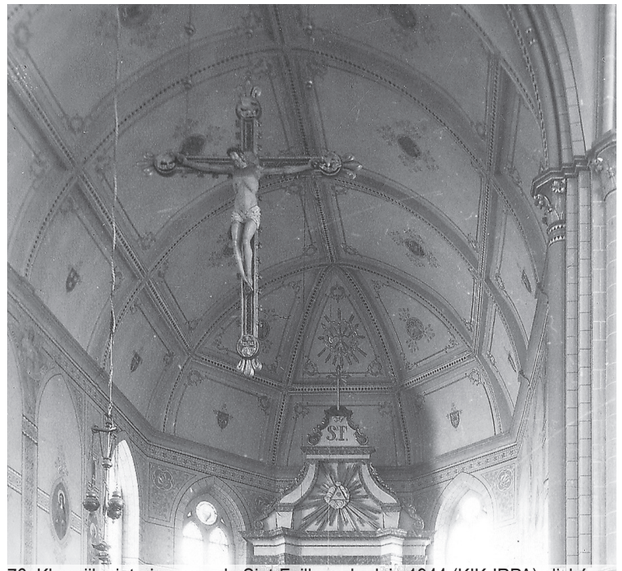

76. Kleurrijke interieur van de Sint-Foillanuskerk in 1944 (KIK-IRPA) cliché A073823

77. De kerk van Binkom werd eveneens door Van Arenbergh ontworpen

78. De Sint-Foillanuskerk vanuit eenzelfde hoek gefotografeerd

Het historisch kerkhof met kerkhofmuur van de Sint-Foillanuskerk

Het kerkhof van de Sint-Foillanuskerk met zijn historische kerkhofmuur werd op 4 maart 2004 samen met de kerk beschermd. Het kerkhof hoort historisch gezien bij de kerk en evolueerde vanuit een typologie van een kerkhofheuvel of een hoger gelegen kerkgebouw met omliggend kerkhof'.
Deze typologie werd afgebeeld op historische kaarten van Villaret (1745-1748) tot en met de Popp-kaart (1842) en is ook vandaag nog herkenbaar. Meerdere (vroeg) 20ste-eeuwse ingrepen hebben deze typologie gedeeltelijk tenietgedaan, waaronder de aanleg van een schuine toegangsweg vanaf de Grote Baan tot aan het westportaal van de Sint-Foillanuskerk. Hierdoor werd het oorspronkelijke kerkhof rondom de kerk opgedeeld in een driehoekig kerkhof langs de straatzijde en een eerder beperkte ruimte rondom de kerk. Beide historische kerkhof-delen werden recent - zichtbaar op de luchtfoto van 2016 - bijna volledig geruimd. Rondom de kerk bleven nog enkele graven bewaard, dit zijn hoofdzakelijk historische graven van voormalige pastoors en enkele graven waarvan de concessie werd verlengd. Op het gedeelte van het driehoekige kerkhof lagen voornamelijk Neerlinteraars begraven, waarvan minder dan de helft van de oorspronkelijke graven bewaard bleven.

De kerkhofmuur achter de kerk werd gedeeltelijk afgebroken om een toegang te voorzien naar het nieuwe moderne kerkhof ten noorden van de kerk dat zeker sinds 2000 in gebruik is.

De gemeente Linter is eigenaar en beheert het kerkhof van de Sint-Foillanuskerk. Zij wensen een herwaardering van het kerkhof en heraanleg tot rustieke tuin. Dit vereist een lange-termijnplan voor het gebruik van de kerkhoven. Het driehoekige kerkhof zal op termijn opnieuw in gebruik genomen worden wegens plaatsgebrek op het moderne kerkhof achter de kerk. Bij een heraanleg zal bij de materiaal-keuzes en indeling rekening gehouden moeten worden met een historisch correcte layout. .Als ook met het behoud van de weinige resterende historische graven.

79. Afbeelding van de Sint-Foillanuskerk met omringend kerkhof op de Villaret-kaart (1745-1748), www.geopunt.be

80. Afbeelding van de Sint-Foillanuskerk met omringend kerkhof op de Ferraris-kaart (1771-1777), www.geopunt.be

81. Afbeelding van de Sint-Foillanuskerk met omringend kerkhof op de atlas Buurtwegen (1841), www.geopunt.be

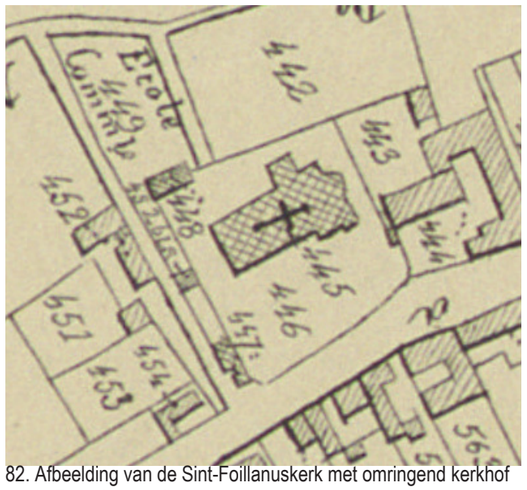

82. Afbeelding van de Sint-Foillanuskerk met omringend kerkhof op de Popp-kaart (1842), www.geopunt.be

83. Luchtfoto uit 1971 na de constructie van de schuine toegangsweg, www.geopunt.be

84. Luchtfoto uit 1979-1990 na de constructie van de schuine toegangsweg, www.geopunt.be

85. Luchtfoto uit 2000-2003 na de ingebruikname van het nieuwe kerkhof achter de kerk, www.geopunt.be

86. Recente luchtfoto uit 2016 met meerdere reeds verwijderde graven voor de kerk, www.geopunt.be

88. Zicht op de Sint-Foillanuskerk met kerkhofheuvel vanop de Grote Baan.

87. Zicht op de schuine toegangsweg afgebakend met een

89. Historische epitafen in de muur van het zuidelijke transept ingemetseld.

90. Afbakening van het driehoekige kerkhof met een ligusterlhaag angsheen de schuine toegangsweg.

91. Zicht op de overblijvende graven op het driehoekige kerkhof en de ligusterhaag.

92. Zicht op de doorbroken en overgroeide kerkhofmuur vanop het nieuwe kerkhof achter de Sint-Foillanuskerk.

D. Bibliografie

Bronnen:
LEUVEN, Archief Onroerend Erfgoed, Beschermingsdossier Sint-Foillanuskerk, G. PAESMANS, 2004.
LEUVEN, Archief Onroerend Erfgoed, Commissariaat Generaal voor ‘s lands Wederopbouw, 1943
LEUVEN, Stadsarchief Leuven, Derde schepenenkamer: 18 maart 1537.
MECHELEN, Aartsbischoppelijk archief Mechelen (AAM), Neerlinter: oud archief.
MECHELEN, Aartsbischoppelijk archief Mechelen (AAM), Neerlinter: nieuw archief

Literatuur:
Ars Sacra Antiqua (Tentoonstelling, Stedelijk museum Leuven), 1962, 62-80.
Aspekten van de Laatgotiek in Brabant (Tentoonstelling, Stedelijk museum Leuven), 1971, 377-419.
BETS, P.V., Geschiedenis der gemeente Neerlinter, naar wettige en meestal onuitgegevene stukken, Tienen, 1983.
CEULEMANS C. en GEUKENS B.,, Fotorepertorium van het meubilair van de Belgische bedehuizen (provincie Brabant, Kanton Tienen), 68-71.
COOMANS, T., ‘De oudste dakconstructie in de Leuvense binnenstad: bouwhistorisch onderzoek in de predikherenkerk’z, Relicta 1, 194; T. COOMANS, ‘De complexe bouwgeschiedenis van de begijnhofkerk’, in In zuiverheid leven. Het Sint-Agnesbegijnhof van Sint-Truiden: het hof, de kerk, de muurschilderingen (Relicta, 2), Brussel, 2008.
DE BORCHGRAVE d’ALTENA, J., Notes pour server a l’inventaire des oeuvres d’art du Brabant (Arrondissement de Louvain, Brussel), 1941.
DE JONGE, K., GELEYNS, P. en HORSCH, M., Gotiek in het Hertogdom Brabant, Leuven, 2009, 188.
DEKNOPPER, A., Interieurinspectie Monumentenwacht van Sint-Foillanuskerk te Neerlinter, 2008.
Kaartenboek van de Abdij van Park 1665, Algemeen Rijksarchief, Brussel, 2000, 130.
FAUCONNIER, A., en ROOSE, P., Het historisch orgel in Vlaanderen, IIb, Brabant arrondissement Leuven, Brussel, 390-395.
LEFEVER, F. A., ‘De architectenfamilie van Arenbergh’, in Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en omgeving, 28 (1988), 33.
LEMAIRE, R., Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in Vlaanderen (Architectuur/deel 1. Provincie Brabant, arrondissement Leuven), Luik, 1971, 316.
NIJS, R., DE GEYTER, G., ‘Het kwartsiet van Tienen: Petrografische kenmerken en gebruik als bouwsteen’, M&L, 5 (1984), 20-23.
NUYTTEN, D., ‘De middeleeuwse kappen en houten tongewelven van de Sint-Janskerk in Mechelen: typologisch, bouwhistorisch en dendrochronologisch onderzoek’, in Relicta, 2013, 215.
PEETERS, J.-C., ‘De Bedevaartbeeldekens van den H. Foillaen te Neerlinter, in De Brabantse Folklore, 71(1933), 11.
PIOT, M., ‘Cartulaire de l’abbaye de St-Troud’, in Chronicon Diestense.
POTVLIEGHE, G., ‘Het historisch orgel in Vlaanderen’, Brussel, 1974, 390-393.
VAN BUYTEN, L., Op onderzoek in de Sint-Foillanuskerk van Neerlinter, Nieuwe gegevens over het Linterse kunstpatrimonium, Linter, 2011.

Websites:
Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Parochiekerk Sint-Folianus met kerkhof, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/42597 (geraadpleegd op 30 maart 2016
Gemeente Linter, www.linter.be
Geopunt, www.geopunt.be
Koninklijk Instituut voor de Kunsten (KIK), www.balat.kikripa.be

III. INVENTARIS

93. Sint-Foillanuskerk vanaf de zuidzijde

94. Doopvont uit 1551

95. Beeld van de H. Anna

A. Overzicht van de inventarissen in bijlage

Voor de Sint-Foillanuskerk werd een uitgebreide bouwkundige inventaris opgemaakt. De inventarisatie van de vele kunst en cultusobjecten in de Sint-Foillanuskerk werd opgedeeld in een Inventaris voor de zogenaamde cultuurgoederen, die subsidie gerechtig zijn, en de overige kunst- en cultusobjecten aanwezig. Om de hanteerbaarheid van het beheersplan te garanderen, werden deze inventarissen als afzonderlijke bijlagen toegevoegd aan het beheersplan. Het betreft volgende documenten:

- Bouwkundige inventaris

Deze inventaris omvat een geïllustreerde beschrijving van de gevels en daken (exterieur) evenals een geïllustreerde beschrijving van de zolders en de ruimten op de begane grond. Elementen van de interieurafwerking werden als bouwkundig beschouwd. Dit was bijvoorbeeld het geval voor het historische tongewelf dat niet afzonderlijk onder de kunstobjecten wordt besproken. Daarnaast werden ook de epigrafen, klokken en het smeedijzeren uurwerk als onderdeel van het gebouw beschouwd. Er werd geen afzonderlijke inventaris opgemaakt voor het schrijnwerk.

- Inventaris van de Cultuurgoederen en overige kunst- en cultusobjecten

Deze inventaris beschrijft de zogenaamde cultuurgoederen die premie gerechtig zijn. Gezien de bescherming van de Sint-Foillanuskerk van na 1999 betreft werd er reeds een lijst met cultuurgoederen opgenomen in bijlage bij het beschermingsbesluit. Deze goederen (en enkel deze) worden integraal als cultuurgoed aanvaard. Aanvullend werd een geïllustreerde beschrijving en identificatie van de overige interieurelementen opgelijst. Dit zijn roerende goederen die, hoewel het geen cultuurgoederen zijn, toch een bijzondere waarde hebben, die ontworpen voor of gerelateerd zijn aan de functie van het beschermde goed.

Binnen dit beheersplan wordt geen voorstel tot ZEN-erfgoed geformuleerd.

IV. ERFGOEDWAARDE

A. Erfgoedwaarden volgens het beschermingsbesluit

Beschermd Monument
De Sint-Foillanuskerk te Neerlinter is samen met haar ommuurd kerkhof beschermd als monument, stads- of dorpsgezicht bij Koninklijk Besluit van 4 maart 2004 omwille van de historische en artistieke waarde:

> *“ [...]Wordt beschermd, overeenkomstig de bepalingen van het decreet van 3 maart 1976, gewijzigd bij decreten van 22 februari 1995 en 8 december 1998: Wegens de historische en artistieke waarde:*
> *- als monument:*
> *De Sint-Foillanuskerk met inbegrip van het ommuurd kerkhof, gelegen te Linter (Neerlinter), Grote Steenweg(NRL); bekend ten kadaster: Linter, 2e afdeling, sectie E, perceelnummers 445A, 445B, 446B, 446D. “*

De Sint-Foillanuskerk ontving daarmee naar verhouding pas erg laat haar beschermd statuut. Zeker gezien het historische orgel van de Sint-Foillanuskerk reeds op 12 oktober 1981, omwille van historische waarde, werd beschermd.

Onroerend Erfgoed
Het Decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed definieert erfgoedwaarde als:

> *“ [...] de archeologische, architecturale, artistieke, culturele, esthetische, historische, industrieel-archeologische, technische waarde, ruimtelijk-structurerende, sociale, stedenbouwkundige, volkskundige of wetenschappelijke waarde waaraan onroerende goederen en cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken hun huidige of toekomstige maatschappelijke betekenis ontlenen; [...] “*

Deze definitie somt de verschillende erfgoedwaardes op van het onroerend goed, in dit geval een parochiekerk. Ze beschrijven de waardes die aan het gebouw gegeven worden door zijn plaats die het heeft binnen de maatschappij zowel in het heden als in de toekomst. De waardering die in het beschermingsbesluit gegeven wordt voor de Sint-Foillanuskerk wordt zeer ruim omschreven.

Verder in dit hoofdstuk zal bijgevolg de situering en de beschrijving van de erfgoedwaardes van de Sint-Foillanuskerk verder onderzocht worden op basis van de gegevens die in het kader van het opstellen van dit beheersplan naar voor worden gebracht en kennis uit voorgaande dossiers die door het studieteam werden uitgevoerd.

B. Erfgoedwaardebepaling

Historische Waarde
De Sint-Foillanuskerk heeft gezien haar ouderdom een hoge historische waarde. Ze werd een eerste keer vermeld in 1139 en was sinds 1235 verbonden aan de cisterciënzerinnenabdij van Maagdendaal in Oplinter. Sinds de 15de eeuw neemt de plattelandskerk een markante plaats in in het landschap. De Sint-Foillanuskerk ligt fysiek beduidend hoger dan het straatniveau waardoor ze tot op vandaag erg zichtbaar is en vanop verschillende invalswegen als oriëntatiepunt geldt.

De Sint-Foillanuskerk kan beschreven worden als een stilistisch heterogeen cultusgebouw. De oudste restanten van de parochiekerk bevinden zich in het koor en de voormalige herenkapel, die uit regionaal beschikbaar bouwmateriaal of kwartsiet van Tienen werden opgetrokken. De vierkante ingebouwde westtoren dateert van 1786-1790, maar bevat nog schietgaten uit een oudere bouwfase. In 1873 vond een laatste grootschalige verbouwing plaats aan de Sint-Foillanuskerk.

Het ommuurde kerkhof van de Sint-Foillanuskerk werd eveneens per ministerieel besluit van 4 april 2004 beschermd en heeft een belangrijke archeologische en historische waarde. Buiten de graven en epitafen teken de kerkmuur bleven er geen waardevolle graven bewaard op het kerkhof. Mogelijk is er wel nog een belangrijke archeologische ondergrond, al is de grond geroerd door het verplaatsen en verwijderen van oude graven. De kerkhofmuur moest reeds gedeeltelijk gestut worden en vraagt om dringende restauratie. Ze kan als archeologisch artefact beschouwd worden. Tenslotte bevat ook de kerkvloer enkele grafstenen.

Het interieur bestaat hoofdzakelijk uit drie grote referentieperioden. De zuidkapel of herenkapel met renaissance schilderingen op een houten gewelf herinnert aan de 16de eeuwse bloeiperiode van de kerk onder de heren van Neerlinter. Daarnaast heeft het huidige interieur enerzijds een 18de-eeuws koor bestaande uit een casetteplafond en anderzijds een schip met laat 19de eeuwse afwerking. Hoewel het renaissance tongewelf en het overwegend 18e-eeuwse kerkmeubilair een sterke stempel drukken, zit een belangrijk aandeel van de architecturale waarde in het (neo-)gotische uiterlijk van de Sint-Foillanuskerk vervat.

De Sint-Foillanuskerk beschikt over enkele artefacten met een bijzondere historische waarde. Het 17de-eeuwse barokke orgel van Christian Ancion is daar het belangrijkste voorbeeld van. Dit werd al in 1981 net omwille een historische waarde beschermd. Daarnaast moet ook de historisch-architecturale waarden van de kerk als ‘hoog’ gepercipieerd worden.

Artistieke Waarde
De artistieke waarde van de Sint-Foillanuskerk kan in eerste instantie teruggevonden kan worden bij vele de kunst- en cultusobjecten die deel uitmaken van de kerk. Vele van deze objecten bezitten naast een artistieke ook een specifieke ambachtelijke waarde.

In dit opzicht zijn de renaissance schilderingen op het houten tongewelf van de herenkapel en de wandschildering van Sint-Joris die de draak bevecht uniek. Bovendien werden tijdens dit onderzoek ook gelijkaardige schilderingen aangetroffen op de trekbalken boven het schip. Deze vondst wijst op het voormalige bestaan van een tongewelf in de Sint-Foillanuskerk. De renaissancistische schilderingen met decoraties in rankblad, pijlvormige en florale motieven hebben bovendien een bijzonder esthetische waarde.

De collectie ambachtelijke laat gotische (retabel) beelden in de Sint-Foillanuskerk is ongetwijfeld van hoge waarde. Hiertoe worden onder andere de beelden van de H. Anna met O.LV., H. Barbara, H. Catharina, H. Foillanus, H.Lucia, H. Rochus, H. Wivina en Sint-Job gerekend. Daarnaast beschikt de kerk over een doopvont met renaissance invloeden (1551), een prachtig recent gerestaureerd monstrans (2011) en enkele schilderijen van de Vlaamse School.

Naast het orgel uit 1666 bestaat het meubilair overwegend uit de 18de eeuw. Vermeldingswaardig zijn ook enkele schilderijen uit de Vlaamse school en het 18e-eeuwse schilderij van de H. Ignatius van Loyola en de H. Franciscus dat vervaardigd werd naar deze respectievelijke schilderijen van P.P Ruebens (Brukenthal-Roemenië).

Op de tweede verdieping van de kerktoren bevindt zich tenslotte een zeldzaam smeedijzeren torenuurwerkmechanisme uit de 17de eeuw.

Voor een volledig overzicht van de artistieke objecten verwijzen we naar de inventaris van de kunst- en cultusobjecten. De hoge artistieke waarde van de Sint-Foillanuskerk was bovendien een van de criteria waarop het beschermingsbesluit van 2004 zich baseerde.

Waardering van de Sint-Foillanuskerk
Daar waar het beschermingsbesluit van de Sint-Foillanuskerk te Neerlinter enkel een historische en artistieke waarde van de kerk vermeld, is de waardering van deze kerk groter en breder. Ook op esthetisch, architecturaal, archeologisch, sociaal, cultureel en ruimtelijk vlak kan de Sint-Foillanuskerk als bijzonder waardevol worden aanzien.

Binnen dit beheersplan kregen ook deze waarden een belangrijke plaats toebedeeld en zal er met deze waarden in de toekomst, bij uitvoering van werkzaamheden, dan ook rekening moeten gehouden worden.

V. VISIE OP HET BEHEER

A. Inleiding

Definitie van het beheer van een monument
Het Decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed definieert 'beheer' als:

" [...] Het geheel van maatregelen, werkzaamheden en handelingen die erop gericht zijn de erfgoedwaarden van een onroerend goed in stand te houden of te herstellen [...] "

Ook de betekenis die het Van Dale woordenboek geeft aan het woord 'beheer' en 'beheren' kan nuttig zijn voor het vervolg van dit beheersplan:

" bestuur, bewindvoering, m.n. administratie van een zaak, gelden enz.: het beheer over iets voeren [...] "

" als verantwoordelijke zorg dragen voor "

Huidige beheer van de Sint-Foillanuskerk
De Sint-Foillanuskerk is in eigendom van de gemeente Linter. Ze wordt gebruikt door de kerkfabriek van Neerlinter. Het beheer van de Sint-Foillanuskerk komt echter eveneens toe aan de gemeente Linter.

Tot op heden heeft de kerkfabriek het beheer van de Sint-Foillanuskerk als 'een goede huisvader' uitgevoerd. Toch kan gesteld worden dat de visie op het beheer op middellange en lange termijn echter beperkt was.
Waar problemen opdoken en noden zich stelden werden deze steeds van een tijdelijke oplossing voorzien. Er zijn momenteel echter enkele omvangrijkere werkzaamheden hangende die uitgevoerd moeten worden om dit goed beheer voort te zetten.

Opmaak van het beheersplan
Binnen deze noodzakelijke maatregelen en onderhoudswerkzaamheden die aan de Sint-Foillanuskerk uitgevoerd dienen te worden kan een beheersplan een meerwaarde betekenen. Zo zal een duidelijke oplijsting van de uit te voeren werkzaamheden onder meer de efficiëntie en de duurzaamheid van werkzaamheden verhogen en op die manier zowel het monument als de gebruiker ten goede komen.

Binnen het voorliggende beheersplan werden de maatregelen en werkzaamheden die door de kerkfabriek reeds gepland werden, mee opgenomen. In functie van dit beheerplan werd waar nodig de timing en/of de inhoud ervan aangepast zodoende het beheer te optimaliseren en/of binnen de gestelde visie te laten passen.

Ook werkzaamheden en onderzoeken die recent door de kerkfabriek werden uitgevoerd en die relevant zijn binnen het kader van dit beheersplan werden kort samengevat.

Het beheersplan geeft in dit opzicht een volledig beeld van de toestand van het kerkgebouw en de toekomstige maatregelen zodat het huidige goede beheer verder uitgebouwd kan worden.

B. Goedgekeurd kerkenplan

De Sint-Foillanuskerk binnen een kerkenplan voor Linter
De gemeente Linter werkt momenteel aan een kerkenplan binnen de wetgeving van het meerjarenplan 2014-2019. Dit plan werd nog niet goedgekeurd. Indien de Sint-Foillanuskerk in aanmerking wil komen voor een erfgoedpremie dan dient het over een goedgekeurd kerkenbeleidsplan te beschikken. Dit biedt een langetermijnvisie voor alle gebouwen die bestemd zijn voor de eredienst op het grondgebied van de gemeente of regio in kwestie. In het geval van de gemeente Linter zullen er in het kerkenplan zeven kerken opgenomen worden.

Valorisatie
In het kerkenplan wordt een 'Valorisatie' voor de Sint-Foillanuskerk van Neerlinter omschreven. Hierin worden de voornaamste kerkelijke activiteiten, sacramenten en andere evenementen omschreven, die betrekking hebben op de catechetische en christelijke dienstverlening (diaconie). Daarnaast voorziet een kerkenplan ook initiatieven voor het normale gebruik van de parochiekerk en de betekenis van het kerkgebouw in al zijn aspecten versterkt en bevorderd. Voor de Sint-Foillanuskerk betekent dit concreet dat er wordt nagedacht over occasioneel en passend gebruik van het kerkgebouw voor concerten, voordrachten of tijdelijke tentoonstellingen. Voor het ommuurde kerkhof bestaan er reeds plannen voor een herwaardering tot 'rustieke plaats'.

Huidige gebruik
Dergelijke initiatieven vinden vandaag nog niet voldoende plaats in de Sint-Foillanuskerk. Er is nog ruimte tot verbetering. De kerk is nog geen lid van de stichting Open Kerken en de interessante locaties zoals de historische gewelven en de herenkapel zijn niet opengesteld voor bezoekers. Na verbetering van de toegankelijkheid zouden er specifieke rondleidingen georganiseerd kunnen worden.

Bestemmings- of herbestemmingsplan voor het gebouw
Onroerend Erfgoed adviseert om het beheersplan te laten aanvullen met een bestemming- of herbestemmingsplan voor het gebouw in overeenstemming met het kerkenbeleidsplan, en dit om in aanmerking te komen voor een orgelpremie. Op dit ogenblik kunnen alvast volgende vragen beantwoord worden:

-Is dit een federatiekerk, een prioritaire kerk of anders?
De Sint-Foillanuskerk is een federatiekerk

-Met welke frequentie vinden er erediensten plaats?
Er worden elke week minstens twee erediensten in de Sint-Foillanus georganiseerd.

-Is er medegebruik voor een andere eredienst?
Nee

-Is er een momenteel een nevenbestemming of herbestemming?
De Sint-Foillanus wordt op regelmatige basis gebruikt als concertzaal.

C. Visie op het beheer

Visie op het beheer
De visie op het beheer van de Sint-Foillanuskerk is meer dan enkel de instandhouding en het onderhoud van het gebouw. Om een integrale visie op het beheer van de kerk te formuleren, worden de waarden die in het vorige hoofdstuk uitgelicht werden, als referentiekader genomen. Hierdoor komen volgende doelstellingen naar voren:

- Het behoud en versterken van de erfgoedwaarden van het gebouw
- Naast de religieuze hoofdactiviteiten, de toegankelijkheid van het gebouw verhogen in functie van informeren en erfgoededucatie
- Heraanleg van het kerkhof

Beide doelstellingen kunnen echter niet los van elkaar gezien worden. De uitzonderlijke erfgoedwaarden die de Sint-Foillanuskerk bezit, zorgen ervoor dat erfgoededucatie mogelijk is. Het is door de bestaande interesse voor de waardevolle elementen in de kerk, dat zowel het onderhoud als het versterken van deze erfgoedwaarden kan verantwoord worden. Tegelijk zal de toegankelijkheid verhoogd moeten worden om de bestaande interesse te behouden en erfgoededucatie op een efficiënte wijze mogelijk te maken.

Hierdoor kan gesteld worden dat voor een duurzame langetermijnvisie voor het beheer van de kerk een duurzame symbiose moet gevormd worden tussen ‘onderhoud en instandhouding’, de religieuze activiteiten en erfgoededucatie.

Visie op het beheer van het kerkhof
De gemeente Neerlinter wenst een herwaardering van het beschermde kerkhof door te voeren in de vorm van een heraanleg tot ‘rustieke tuin’. De huidige aanleg van het kerkhof met betonnen wandelpaden doet de erfgoedwaarden van de site teniet. Een heraanleg dient rekening te houden met een historisch correcte lay-out. De oorspronkelijke typologie van omliggende kerkhofheuvel is aangetast door de aanleg van de schuine toegangsweg, alsook de recente ruiming van meerdere graven rondom de kerk. Tegen de kerkmuur bevinden er nog slechts een klein aantal historische graven van voormalige pastoors van Neerlinter (cf. bouwkundige inventaris). Het driehoekige kerkhof voor de kerk bevat geen graven met een bijzondere historische waarde. De kerkhofmuur is niet meer authentiek en bestaat uit delen van verschillende ouderdom. Bovendien werd ze ten noorden van de kerk doorbroken om een doorgang naar het nieuwe kerkhof te creëren. De zuidelijke kerkhofmuur in Gobertangesteen bevat een inscriptie 1791 en restanten van een historische pleisterlaag met opschrift. Een onderzoek naar deze afwerkingslaag is opportuun. Naast ingrepen die de stabiliteit en conservatie van de historische kerkhofmuren garanderen zal er ook aandacht nodig zijn voor de concrete invulling.

Het kerkhof en de kerkhofmuur zullen behouden en hergewaardeerd worden. De graven en de paadjes rondom de kerk krijgen een aangepaste vergroende aanleg en worden geherwaardeerd door de creatie van een ‘rustieke plaats’ waar de garantie wordt gegeven dat er steeds een beperkt aantal graven op die plaats behouden zullen blijven. De individuele graven dragen immers elk afzonderlijk bij aan het totale beeld van het kerkhof en geven het zijn typische en historische karakter als ‘hof van de kerk’. Het driehoekige kerkhof langs de steenweg wordt opnieuw in gebruik genomen als begraafplaats. Hierbij zal ook een algemene herwaardering van het kerkhof voorzien worden met accent op vergroening.

D. Hoofddoelstelling

Het behoud en versterken van de erfgoedwaarden van het gebouw.
Het behoud en de instandhouding van het kerkgebouw dienen in relatie te staan met de erfgoedwaarden die het gebouw bezit. Hierbij zal de nadruk gelegd worden op de elementen, zowel bouwkundig als cultureel, die het gebouw zijn eigenheid en karakter geven.
Deze nadruk is nodig om de tweede hoofddoelstelling voor erfgoededucatie mogelijk te maken, maar zorgt er tevens voor dat de erfgoedwaarden die in het vorige hoofdstuk naar voor werden gebracht, versterkt worden.

In eerste instantie dient het behoud van het gebouw zelf verzekerd te worden. Bouwtechnische problemen moeten dus aangepakt worden. Daarna kan overgegaan worden tot het versterken van de erfgoedwaarden, zonder hierbij het behoud en (basis) onderhoud over het hoofd te zien.
Concreet zullen bouwtechnische problemen zoals onder meer lekken en scheuren die aanwezig zijn, moeten verholpen worden zodat nadien kan worden overgegaan tot conservatie en/of restauratie van enkele waardevolle bouwelementen zoals het houten tongewelf. Ook bijkomend onderzoek om de kennis over de erfgoedwaarden te vergroten is hierbij onontbeerlijk.

E. Nevendoelstelling

Naast de religieuze hoofdactiviteiten, de toegankelijkheid van het gebouw verhogen in functie van informeren en erfgoededucatie.
De parochiekerk van Sint-Foillanus wordt verondersteld dienst te blijven doen als ruimte voor religieuze activiteiten van katholieke christenen, zoals ze deze functie ook al eeuwen uitoefent. Hoewel het aantal kerkgangers in de laatste decennia sterk gedaald is, behoudt zij als grootste parochiekerk van Linter toch een zeker potentieel.

Onderhoud en instandhouding van een kerkgebouw met een dalend aantal kerkgangers is niet altijd te verantwoorden, daar de kosten hoog zijn.
Bovendien is een groot deel van de erfgoedwaarde van de Sint-Foillanuskerk momenteel onttrokken aan het zicht van de gewone kerkganger en voornamelijk op zolder en in het spant aanwezig.

Om deze kosten te kunnen verantwoorden is het vereist om de historische schilderingen open te stellen voor geïnteresseerden. Erfgoededucatie kan tevens een toegevoegde waarde hebben, zowel voor de kerk als voor de verenigingen en scholen in en rondom Linter. Activiteiten voor erfgoededucatie dienen hierbij niet enkel gericht te zijn op onderwijs, maar moeten een breder publiek kunnen aanspreken. Erfgoededucatie gaat over het leren over en door middel van materieel (en immaterieel) erfgoed en kan ook een informerende functie uitoefenen. Voor de Sint-Foillanuskerk zal echter rekening gehouden moeten worden met de mogelijkheden en capaciteiten van het gebouw. Daar de erfgoedwaarden het hoogst zijn op de slecht toegankelijke zolder, zijn de mogelijkheden hoe dan ook beperkt.

De graven en gebetonneerde paadjes rondom de kerk krijgen een eerder correcte historisch uiterlijk en worden geherwaardeerd door de creatie van een ‘rustieke plaats’. Het driehoekige kerkhof langs de steenweg zal hiervoor ter compensatie opnieuw in gebruik genomen worden.

VI. MAATREGELEN EN WERKZAAMHEDEN

A. Reeds uitgevoerde maatregelen en onderzoeken

1. Het interieur van de Sint-Foillanuskerk werd een laatste keer geschilderd in 1993 door de firma Vanherbergen uit Neerlinter.
2. Inspectie van het exterieur door Monumentenwacht vzw uitgevoerd op 12 en 13 juli 2000.[51]
3. Igo Leuven brengt na advies door Monumentenwacht loopbruggen aan op de zolders.
4. Restauratiedossier voor het orgel opgesteld door orgeldeskundige Jef Braekmans op 26 januari 2005. o.a. situering en beschrijving restauratiegeschiedenis orgel, formulatie restauratie-optie, beschrijving van de toestand van het doksaal en de te volgen procedure. Kosten geraamd op €305.000,00.[52]
5. Voorlopig stabiliteitsadvies voor het kerkdoksaal opgesteld door Bolwerk bvba (Ir. Arch. René Goris) op 6 juli 2008. o.a. situering en beschrijving huidige constructie en formulatie van adviezen na plaatsbezoek. Raming van de ingrepen kan pas gedaan worden na voorontwerp.[53]
6. Eerste inspectie van het interieur van de Sint-Foillanuskerk door Monumentenwacht vzw uitgevoerd op 8-9-10 juli 2008 door Andries Deknopper.[54]
7. Bouwkundige inspectie van het exterieur van de Sint-Foillanuskerk door Monumentenwacht vzw uitgevoerd op 8 en 9 juli 2008 door Kelly de Scheemaeker en Tom Bogaerts. Uitgevoerde werken: plaatsing van één scheurmeter in het zuidelijke transept (type G1).[55]
8. Vergadering rond restauratie orgel op 15 oktober 2008: herneming restauratieoptie 2005, aanvullend vraag van dhr. Lemmens tot kleuronderzoek van de orgelkast. Dit werd uitgevoerd door R. Depuydt en J. Grootaers maar slechts beperkte resultaten. Geen oudere beschildering of bladgoud aangetroffen. Formulatie bijkomende aandachtspunten inzake herstel doksaal waaronder aanpassing kerkverwarming.[56]
9. Het monstrans werd in november 2011 gerestaureerd voor een bedrag van 1090 euro.
10. In 2016 werden er herstellingen aan het dak van de kerk uitgevoerd. In 2018 zijn er opnieuw enkele kleine herstellingen voorzien.

51 OE, inspectierapport MoWa (2000).
52 OE, Restauratie orgel in de Sint-Foillanuskerk te Neerlinter, verslag vergadering dd.26.01.2005.
53 OE, Voorlopig stabiliteitsadvies van het kerkdoksaal, 06.07.2008
54 OE, Inspectierapport monumentenwacht interieur dd. 08.07.2008.
55 OE, Inspectierapport monumentenwacht exterieur dd. 08.07.2008.
56 OE, Restauratie orgel in de Sint-Foillanuskerk te Neerlinter, verslag vergadering dd.15.10.2008

B. Restauratieonderzoek orgel (2005) en stabiliteitsonderzoek doksaal (2008)

Inleiding en probleemstelling

Reeds in 2005 werd door orgeldeskundige Jef Braekmans een restauratieonderzoek geïnitieerd voor het 17de-eeuwse barokke orgel van de Sint-Foillanuskerk te Neerlinter. Er werd geconcludeerd dat een restauratie niet zinvol was zolang er geen werkzaamheden ondernomen werden aan enkele gebreken van het doksaal en aan de 50-jaar oude verwarmingsinstallatie van de kerk.

Het historische orgel

Het historische orgel van de Sint-Foillanuskerk bevindt zich sinds 1744 in de kerk. Bij de constructie van het nieuwe doksaal, dat na de afbraak van het voormalige doksaal van Schutteputte in 1711 naar de achterzijde van de kerk verhuisde, werd ook het oude orgel vervangen. Het 'nieuwe' orgel werd via orgelmaker J.B. Goynaut uit Brussel aangekocht, die voor 800 gulden van de abdij van Heylissem, had verkregen, waar hij een ander orgel had moeten plaatsen. Het instrument, dat rond 1660 vervaardigd zou zijn, wordt wegens zijn grote gelijkenissen met een orgel uit Zoutleeuw, eveneens toegeschreven aan Chr. Ancion uit Hoei.[57] Het orgel in Zoutleeuw dateerde van 1670 en kan als tweeling-instrument worden beschouwd. Het bleef enkel fotografisch gedocumenteerd. Verschillende onderdelen van dit orgel met rugpositief werden bij afbraak ondergebracht in kerken in de regio: zo bevinden de oorspronkelijke windladen van het hoofdwerk zich in Drieslinter en werd de kast van het rugpositief te Helen opgesteld. Gezien er zeer weinig instrumenten van Chr. Ancion bewaard bleven is het Neerlinterse orgel van uitzonderlijk historisch belang.

Over de jaren onderging het orgel enkele wijzingen in haar samensteling. Zo zou bij de overplaatsing naar Neerlinter onder meer een Bourdon 16v zijn toegevoegd. Tussen 1890 en 1904 werd door A. D'Hondt de oude hoofdwerklade verwijderd en vervangen door een gedeelde nieuwe lade' die lager in de kast werd opgesteld. Hierop werd 'gemeenschappelijk pijpwerk voor twee manualen geplaatst'. Het pijpwerk van Chr. Ancion werd vervangen door fabrieksmatig pijpwerk en recuperatiemateriaal dat van onder meer Van Peteghem en Dillens afkomstig was.

In 1976 was het orgel reeds in verval was en werd het niet meer gebruikt. Toch is het zeldzame vroeg barokke orgel van dergelijke orde dat het reeds in 1982, vele jaren voor de Sint-Foillanus eenzelfde status kreeg, werd beschermd door de Koninklijke Commissie van Monumenten en Landschappen.[58]

Aanbevelingen kerkverwarming

Gezien de bestaande kerkverwarming vermoedelijk uit 1969 dateert is deze aan vervanging toe. Bovendien is een restauratie van het orgel slechts nuttig indien ook het verwarmingssysteem wordt aangepast. In afwachting werd door Dhr. Lemmens een aantal basisprincipes geformuleerd inzake een orgelvriendelijk gebruik van de verwarming:

- Niet warmer dan 15°C
- bij opwarming vanaf 12°C mag de temperatuur slechts met 2°C per uur stijgen

De toekenning van een restauratiepremie voor het orgel is bovendien rechtstreeks gekoppeld aan de verzekering van een aangepaste en orgelvriendelijke kerkverwarming. Volgens de actuele richtlijnen komt de vernieuwing van de verwarmingsinstallatie niet in aanmerking voor een toelage. Bij ingrepen in de bodem moet er de nodige aandacht geschonken worden aan de archeologische ondergrond en na overleg met het Agentschap Onroerend Erfgoed eventueel een vooronderzoek uitgevoerd worden.[59]

57 G. POTVLIEGHE, 'Het historisch orgel in Vlaanderen', Brussel, 1974, 390-393.
58 LEUVEN, Archief onroerend Erfgoed: *Beschermingsdossier*, 1981.
59 OE, Restauratie orgel in de Sint-Foillanuskerk te Neerlinter, verslag vergadering dd.15.10.2008.

Samenstelling orgel en restauratieoptie
Bij onderzoek van het orgel in 2005 werden belangrijke materiele gegevens teruggevonden van de registerstokken, slepen en een wellenbord van het orgel. Hieruit bleek onder meer dat de stok van Octave 2v volledig bewaard bleef. Hieruit werd geconcludeerd dat de hoofdwerklade ééndelig was en kon door J. Braekmans voor de restauratie een samenstelling van de Fourniture- en cimbal-koren met het voorkomen van een Sexquialter II st worden bepaald. Deze restauratieoptie streeft ernaar alle historische elementen op een zinvolle wijze te behouden en ze daarbij opnieuw in functie te brengen.

Bij de overlegvergaderingen tussen 2005 en 2008 werden meerdere restauratie opties geformuleerd, waaronder de opname van de bevloering van het doksaal dat uit zachthout bestaat in het restauratiedossier. De bevloering, afkomstig uit het vroegere doksaal, moest maximaal behouden worden.[60] Daarnaast werden bijkomend een herstel van de stenen trap naar het doksaal in Gobertangesteen en installatie van een leuning vermeld, zowel als de optie om de westmuur achter het doksaal te schilderen met een dampopen verf.

Orgeldeskundige Braekmans opteerde bij restauratie voor een uitbreiding van het orgel met een rugpositief en een pedaalwerk. Hiervoor zou de doksaalconstructie herzien moeten worden. Volgens de adviezen van Bolwerk bvba (2008) dient het doksaal vergroot te worden bij plaatsing van een nieuw rugpositief Dit zou namelijk uitkragen uit de balustrade en gewichtstoename.

Bij kritische analyse van de resultaten van het beschikbare archivalische en materieel-historische onderzoek moet men concluderen dat er nooit echt bewijs geleverd is dat dit orgel ooit over een rugpositief heeft beschikt (een pedaalwerk was er zeker niet), zodat de bouw van deze bijkomende orgelwerken binnen een nieuw project als een uitbreiding moet worden beschouwd, en dus niet premiegerechtigd is. Bovendien leidden die plannen tot uitbreiding ook tot de optie de doksaalconstructie eveneens te reviseren, om een nieuw rugpositief, dat uit de balustrade zou uitkragen, mogelijk te maken.

Vanuit de huidige gewijzigde regelgevende context wordt er dan ook voor geopteerd het orgelproject te beperken tot de restauratie van het aanwezige orgelwerk (met complementering van ontbrekende delen), maar zonder uitbreiding met bijkomende orgelwerken, zodat het project ook financieel beter haalbaar zal zijn voor betrokkenen. Op die manier zal deze restauratie resulteren in een groot vroeg barok éénklaviersorgel, eventueel met aangehangen pedaalklavier. Vanuit deze laatste optie zal de oude doksaalbalustrade ook niet worden doorbroken (gecoupeerd), en blijft ze ongeschonden.

Toestand doksaal: huidige constructie
Bij het onderzoek naar het historische orgel werd de gelegenheid genomen om ook het doksaal in het kerkschip aan de westzijde van de Sint-Foillanuskerk te analyseren, om in het restauratiedossier noodzakelijke aanpassingen en versterkingen in te kunnen lassen. Een restauratie heeft namelijk invloed op de belasting van de doksaalvloer. Bovendien was er reeds een vermoeden van instabiliteit voor de bestaande draagstructuur wegens 'zwevend' gevoel bij het belopen van de doksaalvloer. De huidige constructie ligt in het verlengde en op gelijk niveau als de vloer van de achtergelegen torenkamer. De draagvloer is uitkragend in het schip van de kerk en wordt ondersteund door twee kolommen. De hoofdstructuur bevat drie moerbalken; één langsbalk ingewerkt in de muren van de hoofdbeuk en evenwijdig maar terugspringend ten opzichte van de doksaal balustrade; twee daarop haaks geplaatste dwarsbalken die aansluiten op de langsbalk ter hoogte van de zuilen. De dwarsbalken zijn aan de achterzijde ingewerkt in de westmuur (torenkamer).[61]

Conclusie
Het opvangen van een bijkomende belasting ten gevolge van het vergroten van het doksaal kan niet meer door versterking aan te brengen in de huidige structuur. Volgens Bolwerk bvba bestaat de oplossing uit het aanbrengen van een compleet nieuwe structuur vanuit de westgevel en zijmuren, en dit met buigstijvere staalbalken over de kolomkoppen heen. Vanuit de huidige gewijzigde regelgevende context - waarbij een uitbreidingen of reconstructies niet premie gerechtig zijn - lijkt het aangewezen het orgelproject te beperken tot restauratie van het aanwezige orgelwerk (met complementering van de ontbrekende delen). Bovendien moet vanuit deze optie de oude doksaalbalustrade niet worden doorbroken (gecoupeerd). Het is niet uitgesloten dat er ook zonder orgeluitbreiding mogelijk stabiliteitswerken aan het doksaal uitgevoerd moeten worden, al is dit toch minder ingrijpend.

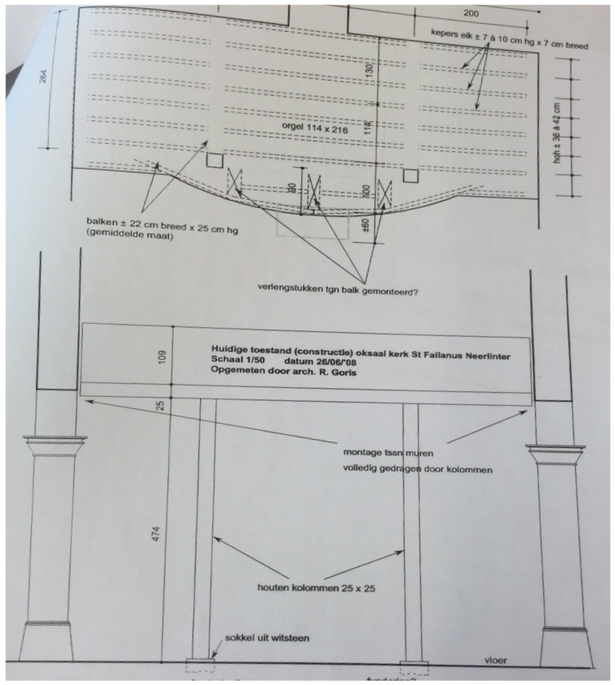

96. Toestand voor restauratie van het doksaal. Ir. Arch. R. Goris uit Archief Onroerend Erfgoed

60 OE, Restauratie orgel in de Sint-Foillanuskerk te Neerlinter, verslag vergadering dd.26.01.2005.

61 OE, Voorlopig stabiliteitsadvies Doksaal dd.06.07.2008.

C. Instandhoudingswerken en voorafgaand onderzoek

C.1. Herstelling dakbedekking en controle op lekken

Op enkele plaatsen zijn er leien verschoven of ontbreken ze. Dit wordt best hersteld om lekken in de toekomst te vermijden. Enkele loden slabben en ingevlochten lood zijn ook verweerd, deze dienen om dezelfde reden vervangen te worden. Ook zijn volgens monumentenwacht enkele dakramen verweerd. Deze dienen ook hersteld te worden. Het is belangrijk dat het dak geen regen doorlaat, zodat gevolgschade wordt vermeden.

C.2. Vervangen van dakgoten en herstel beplanking

De dakgoten zijn op meerdere plaatsen verstopt en er groeit vegetatie in. Deze moeten leeggemaakt worden om lekken en vochtschade te vermijden
De onderregels van de houten dakgoten vertonen hier en daar oude sporen van vocht, alsook inrotting en algengroei. Indien nodig, dienen deze vervangen te worden. De hanggoten zijn over het algemeen verweerd, met hier en daar putcorrosie en gescheurde lasnaden. Om lekken te vermijden, worden deze best vervangen.

C.3. Regendicht maken van het schrijnwerk

De stopverf van de glas-in-loodpanelen is op sommige plaatsen gebarsten en ze ontbreekt gedeeltelijk. Opdat er geen regen naar binnen zou komen, en dus om vochtschade te vermijden, moet dit hersteld worden. Traditionele stopverf is op basis van lijnolie en krijt. Deze is minder elastisch dan de hedendaagse stopverf, en wordt na enige tijd hard. Om te voorkomen dat de stopverf zijn waterdichtheid verliest, wordt de kit best regelmatig overschilderd zodat de barstjes gevuld worden. Verschillend panelen zijn evenwel uitgebuit, wat er op wijst dat het loodnet niet meer stabiel is.
Om de regendichtheid op middellange termijn te garanderen, dringt een grondige restauratie zich op waarbij de panelen in atelier volledig gerestaureerd worden (zie verder).

C.4. Controle op zwamaantasting en houtborende insecten

Waar er nog vruchtlichamen van zwammen aanwezig zijn, dienen deze verwijderd te worden. De opgedroogde vruchtlichamen zouden immers nog sporen kunnen bevatten, ook al zijn ze niet meer actief. Deze sporen kunnen zich verspreiden en bij vochttoevoer kunnen ze ontkiemen.
Ook de aantasting door houtborende insecten moet worden onderzocht. Er zijn in de hele dakstructuur uitvliegopeningen te zien. Tijdens de inspectie van monumentenwacht in 2008 was de aantasting op enkele plaatsen actief. Indien nodig, moet de aantasting bestreden worden.

97. Uitgeschoven en gebarsten leien

99. Vegetatie in dakgoot

98. Glas-in-loodraam

100. Vochtschade op onderregel van dakgoot

101. Zwamaantasting

102. Losliggende stenen aan sokkel zuidkapel

105. Barst in afzaat

103. Barst in blauwe hardstenen trap

106. Gecorrodeerde diefijzers

104. Barst in transept

107. Scheur in koor

C.5. Opvullen ontbrekende voegen

Onderaan de sokkel van de zuidkapel zitten enkele stenen los. Deze worden best hervoegd om verdere schade te voorkomen. Om degradatie van de stenen en vochtschade te vermijden, worden ontbrekende voegen best hervoegd. Dit moet gebeuren met een correcte, kalkgebonden mortel. Ook op andere plaatsen ontbreekt het voegwerk gedeeltelijk. Bijvoorbeeld in de muurbekroning van de westgevel. Om vochtschade te vermijden, moet dit voegwerk hersteld worden.

C.6. Herstelling gebarsten stenen

Op enkele plaatsen zijn er barsten te zien in blauwe steen. Waar nodig dienen deze hersteld te worden om gevolgschade te voorkomen. Een barst in een afzaat dient bijvoorbeeld hersteld te worden om te voorkomen dat vocht zal insijpelen in het metselwerk.

C.7. Herstelling gecorrodeerde muurankers en diefijzers

Muurankers zijn roestig door het ontbreken van afwerklagen. Het onderliggend metselwerk is vervuild door roestafzetting. Tijdens het roesten neemt het volume van het materiaal toe. Hierdoor kunnen roestende muurankers scheuren in de muur veroorzaken.

De diefijzers in de toren zijn sterk gecorrodeerd als gevolg van atmosferische corrosie. Doordat ze boven en onder ingeklemd zijn en roest een volumetoename inhoudt, is er ook vervorming opgetreden. Ze kunnen ook spanningen en dus beschadigingen in de natuurstenen raamdorpel en latei veroorzaken.

Doordat het corrosieproces steeds nieuw materiaal gaat aantasten, verliest het ook zijn sterkte en kan het materiaal heel dun worden, en barsten of breken.

C.8. Onderzoek scheuren en evalueren van scheurmeters

In het transept is er een scheur van aan het gewelf tot op de grond aanwezig. Hier werd er reeds een scheurmeter aangebracht. Deze scheurmeter dient te worden opgevolgd. Als de scheur blijkt te bewegen, moet er gezocht worden naar de oorzaak om de scheurvorming stop te zetten. In elk geval wordt de scheur best gedicht omwille van esthetische redenen.

In het koor zijn enkele scheuren zichtbaar. Deze dienen opgevolgd te worden, en indien de scheuren bewegen, moet dit verder onderzocht worden.

Gezien het scheurpatroon doorloopt, is dit een aanwijzing van een structureel probleem en verdient het aanbeveling om een stabiliteitsonderzoek onder leiding van een deskundig ingenieur te laten uitvoeren in combinatie met diepsonderingen en nazicht van funderingen en structurele opbouw van de constructie.

C.9. Herstelling van vochtschade aan het interieur

Op enkele plaatsen in het interieur is er vochtschade zichtbaar in de vorm van afbladderend pleisterwerk en zoutuitbloeiing. Er dient onderzocht te worden waar het vocht vandaan komt en wat de oorzaak hiervan is. Ook dient er nagegaan te worden of er bijkomende maatregelen nodig zijn om het zout uit het metselwerk te verwijderen. Op plaatsen waar er nog een vochtprobleem aanwezig is, wordt dit best snel behandeld. Nadien zullen de wanden opnieuw bepleisterd worden. Een voorafgaandelijk onderzoek met aangepaste vocht- en zoutmetingen kan nuttig zijn om de aard van de zouten en de omvang van het probleem te schetsen. Op basis hiervan kan nadien een oplossing uitgewerkt worden.

C.10. Herstelling van kerkhofmuur

Een nazicht van de funderingen en de algemene stabiliteit is nodig voor alle delen van de kerkhofmuur. De zuidelijke muur in Gobertangesteen alsook het zuidelijke uiteinde van de oostelijke muur wordt reeds gestut. Mogelijk dient een bepaald gedeelte te worden hermetst na verbetering van de fundering en herstel van scheuren. Bij de noordelijke muur zijn vele bakstenen verpulverd en dienen te worden vervangen. Het voegwerk zal gebeuren met een kalkgebonden mortel. Op korte termijn is de klimop overal te verwijderen. Dit met oog voor eventuele andere waardevolle muurplanten en korstmossen. Bij de niskapel in de zuidmuur zijn er sporen van pleisterlagen te vinden. De mogelijke historische afwerking van de kerkhofmuur dient verder onderzocht in functie van de verdere restauratie. Bij de restauratie is de reiniging van de muur zoveel mogelijk te beperken.

108. Vochtschade op gewelf

109. Vochtschade op muur

110. Scheur in kerkhofmuur

111. Degradatie van metselwerk van kerkhofmuur

112. Verwering van het metselwerk

114. Vegetatie op sokkel

113. Vegetatie op gevel

115. Cordonlijst

116. Glas-in-loodraam in koor

D. Restauratiewerken

Eenmalige werken

D.1. Daken en hemelwaterafvoer

Het doel van het herstel van de dakbedekking is om de waterdichtheid van de daken te garanderen. Op enkele plaatsen zijn er volgens het inspectierapport van monumentenwacht van 2008 weinig vakkundige herstellingen uitgevoerd. Om de duurzaamheid van het gebouw te waarborgen, worden deze best opnieuw gedaan met een duurzamer materiaal of methode.
De klimhaken naar de torenspits en de ladderhaken op andere dakvlakken zijn niet genormeerd, roestig en onbetrouwbaar. Deze moeten vervangen worden opdat het nazicht en onderhoud van de daken makkelijker, beter en veiliger kan uitgevoerd worden.

D.2. Globale bouwkundige restauratie

De Sint-Foillanuskerk vertoont voldoende bouwkundige problemen om een grondige restauratie te wettigen.
In dergelijk dossier kunnen dan de stabiliteitsproblemen van kerk en kerkhofmuur opgelost worden en kunnen ook de lokale gebreken aan de dakstructuur hersteld worden.
In de hierna volgende punten gaan we dieper in op enkele aspecten van deze restauratie: gevelparement en voegwerk, glas-in-loodramen, verwarming, orgel en interieur.

D.3. Gevels

De kerk werd hervoegd met een cementmortel. Een cementmortel is niet compatibel met dit soort historische baksteen en dit kan tot verwering van het metselwerk leiden. Doordat de legmortel op basis van cement minder poreus is dan de steen, zal het vocht dat het metselwerk binnendringt bij regen niet of moeilijk via de cementmortel kunnen verdampen. Het metselwerk blijft bijgevolg langer nat. Op verschillende plaatsen is er dan ook vorstschade aan het metselwerk te zien. Er is dan ook een verhoogd risico op schade aan de binnenafwerking, omdat de legmortel vochtiger wordt. Er dient onderzocht te worden of de cementmortelvoegen verwijderd moeten worden, en de gevels hervoegd moeten worden met een kalkmortel, welke technisch en esthetisch compatibel is met het bestaande metselwerk.
Op de meeste horizontale of schuine oppervlakken (dekstenen, afzaten, sokkel) komt vegetatie (algengroei en mosgroei) voor. Algen, korstmossen en kleine mosplantjes zijn niet per definitie schadelijk voor het gebouw zelf. Dikkere mosplantjes kunnen wel schade veroorzaken doordat ze vocht vasthouden.
De cordonlijst van het koor en de zuidkapel is deels verweerd, en dient te worden hersteld.
In deze fase kan ook de vochtdoorslag en eventueel opstijgend vocht opgelost en behandeld worden.

D.4. Glas-in-lood

Over het algemeen vertonen de raambruggen sporen van corrosie. Ook de bindroeden en loodstrips zijn aan het verweren. Raambruggen en bindroeden die roestig zijn, verliezen hun sterkte en kunnen gaan doorbuigen, losscheuren of helemaal doorroesten. Het glas kan bovendien ernstig vervuilen door roestwater.
De glas-in-loodpanelen vertonen op meerdere plaatsen een bolstand. De kit tussen het lood en het glas is niet stevig genoeg meer en het lood zelf vertoont gebreken. De panelen kunnen niet ter plaatse worden hersteld, maar dienen gedemonteerd en in atelier gerestaureerd. Voorzetbeglazing kan overwogen worden indien Onroerend erfgoed akkoord gaat.
De aansluiting van de panelen met de dagkanten werd op sommige plaatsen weinig vakkundig opgekit met siliconen. Om de duurzaamheid van de ramen te garanderen, moet dit gebeuren met een kit die zuurvrij overschilderbaar en waterbestendig wordt. Ze moet regelmatig overschilderd worden opdat de verf de barstjes kan vullen en zo de

waterdichtheid garandeert.

D.5. Stabiliteitsproblemen doksaal

De houten planken van de vloer zijn in slechte staat. Enkele planken zitten los of ontbreken en er is aantasting door kleine klopkever. In 2008 werd er al een stabiliteitsonderzoek uitgevoerd naar de draagstructuur van de orgeltribune. Dit dossier dient te worden herbekeken en/of aangevuld met het oog op de restauratie van het orgel. De restauratie van dit doksaal is vereist opdat men kan beginnen met de restauratie van het orgel.

D.6. Technieken: verwarming

De huidige verwarmingsinstallatie dateert van 1965. Gezien deze ouderdom is het waarschijnlijk dat de installatie binnenkort niet meer naar behoren zal werken en vernieuwd zal moeten worden. Daarbij komt dat een nieuw verwarmingssysteem aangepast moet worden aan het waardevolle orgel dat aanwezig is. Het huidige verwarmingssysteem zorgt ook voor vervuiling op de plafonds en op enkele muren. Er zal een studie moeten worden uitgevoerd welke deze aspecten in rekening brengt, om te bepalen welk verwarmingssysteem het oude zal vervangen. Mogelijk zijn er ook onderzoeken in situ nodig om te bepalen welke soort verwarmingsinstallatie mogelijk is in dit gebouw. Bij het vervangen van de verwarmingsinstallatie en dus bodemkundige ingrepen, moet men rekening houden met een archeologisch onderzoek.

D.7. Restauratie interieur

Op al de gewelven en op enkele muren is er vervuiling te zien, welke mogelijk veroorzaakt werd door de huidige verwarmingsinstallatie. De pleister zal herschilderd worden en/of gereinigd met een gepast reinigingssysteem. Kleine barstjes en afbladderend pleisterwerk worden hersteld. Er moet onderzocht worden of het afbladderend pleisterwerk voortkomt uit een vochtprobleem en of dit probleem zich nog steeds stelt. Indien het vochtprobleem nog steeds aanwezig is, zal dit aangepakt worden.

Op enkele plaatsen op muren en plafond en aan raamopeningen zijn er afbladderend pleisterwerk, zoutuitbloei en blaasjes te zien in het pleisterwerk. In de dagkapel werden ook oppervlakteschimmels aangetroffen. Vermoedelijk ligt de oorzaak bij opstijgend vocht, maar dit dient nader onderzocht te worden, alsook de mogelijkheden om dit te bestrijden.

In het interieur zijn er ook sporen van aflopend vocht te zien. Tijdens onze inspectie waren er echter geen sporen van lekken te zien. Deze vlekken zullen ook gereinigd of herschilderd worden.

Op de tegelvloer komen enkele vlekken van kaarsvet, vleermuisuitwerpselen en roest voor. Deze zullen gereinigd worden op een correcte manier. Indien de barsten en afschilferingen in de tegels visueel of voor gebruik storend zijn, zullen deze hersteld worden.

Naast kleine scheurtjes, zijn er ook enkele grotere scheuren aanwezig, onder andere deze in het zuidelijke transept waar monumentenwacht tijdens zijn inspectie van 2008 al een scheurmeter installeerde. Er dient opgevolgd te worden of de scheuren al dan niet evolueren. Indien nodig moet er een stabiliteitsonderzoek komen.

117. Plankenvloer doxaal

120. Vochtschade en blaasjes op muren

118. Vervuiling gewelven

121. Roestvlekken op tegelvloer

119. Vochtschade op muren

122. Vochtschade en blaasjes op muren

123. Tongewelf herenkapel

126. Tongewelf herenkapel

124. Orgel

127. Klimop op kerkhofmuur

125. Verwering metselwerk van kerkhofmuur

128. Kerkhof rondom kerk

D.8. Restauratie herenkapel

De waardevolle herenkapel is in slechte staat. Het tongewelf dient gerestaureerd te worden. Het hout is op meerdere plaatsen verzwakt. Er zijn sporen van vocht, schimmels, zwammen, inrotting en uitvliegopeningen. Op meerdere plaatsen, en vooral in de zuidelijke helft, ontbreken er elementen. De kapel dient gerestaureerd te worden met zoveel mogelijk behoud van oorspronkelijk materiaal, opdat de hoge erfgoedwaarde behouden en versterkt wordt. Met het doel om een groter publiek de kans te geven om van deze erfgoedwaarde te genieten, kan er nagegaan worden of de herenkapel ontsloten kan worden.

D.9. Restauratie orgel, uurwerk en klokkeninstallatie

Het orgel is in slechte staat. Zo werd er aantasting door kleine klopkever opgemerkt. Er zijn krimpscheuren in de houten panelen. Er komt oppervlakteschimmel voor. Plaatselijk is er ook corrosie te zien op de orgelpijpen. Enkele orgelpijpen zijn gedemonteerd, gedeukt en/of gescheurd. In 1976 heeft men al geschreven dat het orgel in verval was en werd het niet meer bespeeld. In 2005 werd er een restauratieontwerp voor opgemaakt. De restauratie werd echter uitgesteld zolang de stabiliteit van de orgeltribune niet verbeterd werd en de verwarmingsinstallatie niet aan de actuele voorschriften voldoet. Dit restauratiedossier, dat nu meer dan 10 jaar oud is, zal echter herzien moeten worden en aangepast worden aan de hedendaagse visie op restauratie.
Daarnaast is er bijkomend onderzoek en overleg nodig om te bepalen of ook het oude mechanische torenuurwerk passief bewaard zal blijven, of er werken uitgevoerd zullen worden zodat dit relict een meer actieve- en - historische gefundeerde - rol kan vervullen.

D.10. Restauratie kerkhofmuur

De kerkhofmuur zal in eerste instantie een stabiliteitsonderzoek moeten ondergaan met verbetering en/of herstel van de fundering. De muren werden plaatselijk hervoegd met een te harde mortelspecie op basis van cement. Een cementmortel is niet compatibel met dit soort historische baksteen en dit kan tot extra verwering van het metselwerk leiden. Op verschillende plaatsen is er vorstschade aan het metselwerk te zien. De cementvoegen moeten verwijderd worden, en de muur hervoegd moet worden met een kalkmortel, welke technisch en esthetisch compatibel is met het bestaande metselwerk.

Er dient een visuele inspectie en eventueel materiaal-technisch onderzoek uitgevoerd te worden naar de historische afwerkingslagen van de zuidelijke kerkhofmuur.

D.11. Herwaardering kerkhof

Een heraanleg van het kerkhof tracht een nieuwe samenhang te bewerkstelligen, de erfgoedwaarden van het kerkhof versterken, alsook het kerkhof ‘vergroenen’. Deze aanpassingen dienen rekening te houden met een historisch correcte lay-out en een aangepast materiaalgebruik. Er is te streven naar een natuurlijk schraal bloemrijk grasland. Daarvoor is een omvormingsbeheer van verschillende jaren nodig. De ligusterhaag langs de weg wordt beter aangepast naar een meidoornhaag. De huidige leuning boven de kerkhofmuur en betonnen plaat zijn te verwijderen ten voordele van een laag haagje (ca 1m) in meidoorn. Hier en daar wordt bij voorkeur een boom of struik behouden of aangeplant met uitgroeiende buxus, taxus, treurbeuk of linde als meest geschikte keuzes. Op de kerkhofmuren is de klimop te verwijderen terwijl de muurvaren en andere waardevolle muurplanten en korstmossen

best behouden blijven. Het blijft verkiesbaar om het kerkhof als een open structuur aan te leggen. De betonnen wandelpaden worden beter verwijderd en versmallend tot een pad waarbij de mogelijkheid blijft om bepaalde zones (bv ten zuiden van de kerk) met een hoogwerker de kerk bereikbaar te maken. Rondom de kerk zullen geen nieuwe graven meer worden aangelegd. Daarnaast lijkt het opportuun om het driehoekige kerkhof-gedeelte opnieuw in gebruik te nemen, gezien het huidige kerkhof achter de kerk op termijn niet voldoende plaats zal bieden.

E. ONDERHOUD ERFGOEDWAARDEN: WEDERKERENDE MAATREGELEN

E.1. Onderhoud daken en hemelwaterafvoer

Daken, dakbedekking en hemelwaterafvoer moeten op regelmatige basis gecontroleerd worden op schadegevallen en onderhouden worden. De dakgoten moeten regelmatig leeggemaakt worden. Dit periodiek onderhoud is belangrijk aangezien schade aan daken grote gevolgen kan hebben voor het hele kerkgebouw. Hierbij hoort ook een periodieke inspectie, bijvoorbeeld door Monumentenwacht.

E.2. Onderhoud interieur

Het interieur, en vooral de zolders, dienen regelmatig geïnspecteerd te worden op schimmelweefsel en uitvliegopeningen. Zo kan er, indien er zich problemen voor doen, snel ingegrepen worden.
De geplaatste scheurmeter(s) dienen regelmatig gecontroleerd te worden om te bepalen of de scheur beweegt of niet.

E.3. Onderhoud kerkhof

Het kerkhof en de buitenaanleg rondom het kerkgebouw dienen onderhouden te worden opdat deze een aangename plaats blijven voor bezoekers en om zijn waarde te behouden.

129. Schilderingen op spant in hoofdbeuk

132. Gleuf voor beschieting

130. Schilderingen op spant in hoofdbeuk

133. Schilderingen op gording in hoofdbeuk

131. Gleuf voor beschieting

134. Toren zichtbaar vanuit hoofdbeuk

F. Studie van schilderingen

F.1. Bevindingen in situ

In de dakstructuur werden enkele opmerkelijke bevindingen gedaan.
In de hoofdbeuk werden drie beschilderde spanten en een beschilderde gording gevonden. Ook de balk tussen hoofdbeuk en transept heeft schilderingen.
Er zijn twee verschillende soorten telmerken op de spanten aanwezig. De oudste reeks telmerken komt niet overeen met een logische volgorde van de spanten, ze zijn namelijk II – III – I gerangschikt in plaats van III – II – I. In het transept werden er twee beschilderde gordingen aangetroffen en een beschilderd spant. De gordingen en het spant hebben inkepingen welke niet logisch lijken voor hun huidige functie.
De schilderingen komen qua kleur en stijl overeen met de schilderingen op het tongewelf in de herenkapel.
Bijkomend zijn er in de hoofdbeuk ook sporen te zien van de aansluiting van een lagere dakconstructie op de muur van de westtoren.

F.2. Hypothese

De beschilderde spanten in de hoofdbeuk, doen door hun vorm vermoeden dat ze ooit deel uitmaakten van een tongewelf, net zoals in de herenkapel. Als we de beschilderde balken vergelijken met dit tongewelf, kunnen we tot de volgende bevindingen komen.
De beschilderde gordingen in het transept hebben op geregelde afstand inkepingen. Dit duidt er op dat deze gordingen hergebruikt zijn. Aan de vorm van de inkepingen en schilderingen te zien, waren deze waarschijnlijk de nokbalken van het tongewelf. Het beschilderde spant in het transept zou dan een strijkbalk kunnen zijn geweest.
In de spantbenen zijn ook nog de gleuven zichtbaar waarin de beschieting werd vastgezet, net zoals in de herenkapel is gedaan. De voormalige nokbalken, welke nu als gordingen worden gebruikt in het transept, hebben een inkeping om de 30-40 cm. Dit zou dus de tussenafstand zijn voor de kepers. Dit is ook de afstand van de kepers in het tongewelf in de herenkapel.

Deze bevindingen hebben geleid tot de volgende hypothese voor de bouwchronologie.
Eind 18de eeuw wordt de toren gebouwd. Het schip was toen waarschijnlijk nog lager dan in de huidige toestand. Dit verklaart de raamopening in de torenwand naar het schip toe, identiek aan de raamopeningen in de andere zijden van de toren. Bovendien zijn er ook sporen te zien in de hoofdbeuk van een lagere dakopbouw tegen de torenwand. In deze toestand is het beschilderde tongewelf boven de hoofdbeuk waarschijnlijk nog zichtbaar vanuit de kerkruimte.

Begin 19de eeuw worden de zijbeuken verlengd zodat ze de toren omsluiten. De hoofdbeuk werd waarschijnlijk verhoogd in het derde kwart van de 19de eeuw (zie hoofdstuk bouwgeschiedenis).
Wanneer het schip verhoogd werd, kreeg de kerk waarschijnlijk zijn huidige gewelven. Deze 19de-eeuwse, witgepleisterde, gewelven vervangen het beschilderde tongewelf. In de hoofdbeuk staan de beschilderde spanten niet op hun originele plaats, aangezien de telmerken niet logisch zijn gerangschikt (II – III – I). Ook zijn er twee verschillende soorten telmerken op te zien. De oude, gekraste, zijn waarschijnlijk de originele, en de recentere dateren, aan hun vorm te zien, vermoedelijk van de 19de eeuw. Deze werden waarschijnlijk aangebracht toen de kerk werd verhoogd en de dakstructuur deels hergebruikt werd. Met deze twee soorten telmerken zien we ook welk hout oorspronkelijk is en welk recenter is, en welke balken oorspronkelijk bij elkaar hoorden.

De spanten die nog in goede staat waren, werden hergebruikt, wat verklaart waarom er nog

135. Schildering op spant in hoofdbeuk

136. 19de-eeuws telmerk

137. Sporen van lagere dakaansluiting in hoofdbeuk op torenmuur

138. Schilderingen op balk tussen transept en hoofdbeuk

139. 19de-eeuws telmerk

140. Schilderingen op spant in transept

141. Schildering op spant in transept

142. Sporen van hergebruik spant in transept

143. Schilderingen op hergebruikte gording in transept

144. Schilderingen op hergebruikte gording in transept

145. Schilderingen op hergebruikte gordin in transept

146. Bovenaanzicht op tongewelf van herenkapel

149. Herenkapel

147. Tongewelf van herenkapel

150. Herenkapel

148. Kleuren van schilderingen tongewel herenkapel

151. Zicht op nokbalk van tongewelf herenkapel

beschilderde spanten te zien zijn in de dakstructuur boven de 19de-eeuwse gewelven, en waarom de telmerken niet kloppen en er vreemde inkepingen in de gordingen zijn.

F.3. Verder onderzoek en studie

Deze hypothese is echter enkel gebaseerd op enkele korte bevindingen in situ. Een gedetailleerd onderzoek en studie zal meer zekerheid geven over de bouwchronologie. Bovendien hebben deze schilderingen, door hun grote zeldzaamheid en het feit dat ze nog op relatief grote schaal aanwezig zijn in deze kerk, een hoge archeologische waarde, en is een studie zeker waard.

G. Valorisatie van het gebouw

Deze laatste groep van beheersmaatregelen zullen het gebruik van de kerk garanderen. Voor de instandhouding van het gebouw is het gebruik namelijk van groot belang. Het gebruik van kerken voor religieuze functies is de laatste jaren sterk verminderd. Daarentegen zijn de kosten voor het beheer en het onderhoud gelijk gebleven. Er dient dus gezocht te worden naar alternatieve oplossingen voor dit soort gebouwen. Voor het gebruik van de Sint-Foillanuskerk voor katholieke erediensten wordt verwezen naar het kerkenbeleidsplan. De maatregelen die in dit hoofdstuk worden beschreven zullen de communicatie over de erfgoedwaarden van het gebouw versterken.

De Sint-Foillanuskerk is geen lid van Open Kerken. Het doel van deze stichting is om kerken open te stellen voor iedereen, zowel lokale bevolking als toeristen, zodat deze gebouwen weer een maatschappelijke betekenis krijgen. Ook wil ze activiteiten die verband houden met het kerkgebouw stimuleren. Dit kan gaan over begeleide bezoeken of bijvoorbeeld concerten. Het lidmaatschap bij Open Kerken zal hierdoor bijdragen aan het opwaarderen van het erfgoed.

De Sint-Foillanuskerk heeft met de unieke, beschilderde herenkapel zeker potentieel om begeleide rondleidingen te organiseren. Er kunnen zelfs eventueel sporadisch bezoeken georganiseerd worden naar de beschilderde spanten in de hoofdbeuk en transept.
Ook het orgel is een belangrijke troef van deze kerk. Eens dit waardevolle orgel weer bespeelbaar is, kunnen er bijvoorbeeld concerten worden georganiseerd. Ook kan dit orgel open gesteld worden voor een breder publiek van musici, door het te ontsluiten waardoor meer mensen de kans krijgen dit orgel te bespelen. Lessen kunnen ook georganiseerd worden. De toegang tot het orgel/doksaal is via een wenteltrap in de westtoren bereikbaar, en is relatief eenvoudig toegankelijk te maken voor een meer uitgebreid publiek.

H. LIJST MET WERKEN

1343 Sint-Foillanuskerk, Neerlinter
BEHEERSPLAN

Lijst met opsomming van de maatregelen en werkzaamheden

Art.		Omschrijving	Eenmalig	Eenmalig of uit nazicht	Terugkerend met vaste cyclus
0		**Studies en onderzoeken**			
	01	Onderzoek schilderingen op spanten van schip, transept, en herenkapel	x		
	02	Stabiliteitsonderzoek en diepsonderingen	x		
	03	onderzoek naar afwerklagen van kerkhofmuur	x		
1		**Grond- en funderingswerken**			
	11	**Beschermingen**			
		Werken ifv bescherming tegen grondwater	x		
		Bescherming tegen opstijgend vocht	x		
		Bescherming tegen zwammen en schimmels		x	
		Werken in functie van verwijderen van zwammen en schimmels		x	
	12	**Funderingswerken**			
		Stabiliteitswerken ifv funderingsverbetering en versteviging	x		
		Restauratie van funderingsmuurtjes	x		
		Lokale herstellingen (< 6 aan elkaar rakende stenen) funderingsmuurtjes	x		
		Herstellen van funderingsmuurtjes (vanaf 6 aan elkaar rakende stenen)	x		
		Hervoegen van funderingsmuurtjes	x		
	13	**Rioleringen en ondergrondse leidingen**			
		Herstellen van rioleringen en ondergrondse leidingen		x	
		Vernieuwen van rioleringen en ondergrondse leidingen	x		
		Ledigen en reinigen van putten		x	
		Herstelwerken aan putten	x		
		Waterdicht maken van putten	x		
2		**Ruwbouwwerken**			
	21	**Metselwerk (Baksteen, keien, breuksteen, silex, natuursteen,…)**			
		Reiniging metselwerk (niet destructieve methodes zoals hoge druk rotatiewervel,…)	x		
		Restauratie van metselwerk (met inbegrip van voegwerken)	x		

Art.	Omschrijving	Eenmalig	Eenmalig of uit nazicht	Terugkerend met vaste cyclus
	Herstel metselwerk (< 6 aan elkaar rakende stenen)		x	
	Herstel metselwerk (vanaf 6 aan elkaar rakende stenen)		x	
	Hermetselen van metselwerkgehelen (< 0,25m3 per onroerend goed)		x	
	Hermetselen van metselwerkgehelen (> 0,25m3 per onroerend goed)		x	
	Innaaien van scheuren dmv nieten	x		
	Andere ingrepen op de stabiliteit van het metselwerk te verbeteren/verzekeren	x		
	Ingrepen in functie van het verbeteren van de stabiliteit van het metselwerk	x		
	Herstellen en vernieuwen van voegwerk (< 25m2 per onroerend goed)		x	
	Herstellen en vernieuwen van voegwerk (vanaf 25m2 per onroerend goed)		x	
	Vervanging met hout van ingewerkte houten elementen (< 0,25m3 per onroerend goed)		x	
	goed)		x	
22	**Smeed- en gietijzer**			
	Restauratie van gevelankers, dievenijzers, dakbekroningen, hooiruiven, …	x		
	Herstellen van gevelankers, dievenijzers, dakbekroningen, hooiruiven, …	x		
	Vervanging gevelankers, dievenijzers, dakbekroningen, hooiruiven, …	x		
	Herstel of vervanging smeed- en gietijzeren verbindingen/schrijnwerkelementen	x		
	Herstel of vervanging ander smeed- en gietijzeren elementen	x		
23	**Natuursteen**			
	Oppervlaktereiniging van blauwe hardsteen	x		
	Oppervlaktereiniging van Franse witte natuursteen	x		
	Oppervlaktereiniging van Gobertange	x		
	Oppervlaktereiniging van kwartsiet	x		
	Herstel van barsten met herstelmortel voor blauwe hardsteen	x		
	Herstel van barsten met herstelmortel voor Franse witte naturusteen	x		
	Herstel van barsten met herstelmortel voor Gobertange	x		
	Herstel van barsten met herstelmortel voor kwartsiet	x		
	Verlijmen van blauwe hardsteen	x		
	Verlijmen van witte naturusteen	x		
	Verlijmen van Gobertange	x		
	Verlijmen van kwartsiet	x		
	Vervanging/vernieuwen van blauwe hardsteen	x		
	Vervanging/vernieuwen van Franse witte naturusteen	x		
	Vervanging/vernieuwen van Gobertange	x		
	Vervanging/vernieuwen van kwartsiet	x		
24	**Gevelbekledingen**			
	Restauratie van gevelplinten	x		
	Vernieuwen van gevelplinten	x		

Art.	Omschrijving	Eenmalig	Eenmalig of uit nazicht	Terugkerend met vaste cyclus
	Onderhoudswerken aan gevelplinten		x	
	Reinigen van gevelplinten	x		
	Restauratie van lijstwerk	x		
	Vernieuwen van lijstwerk	x		
	Onderhoudswerken aan lijstwerk		x	
	Reinigen van lijstwerk	x		
3	**Dakwerken**			
31	**Houtconstructie**			
	Oppervlaktebehandeling van houten dakstructuur		x	
	Dieptebehandeling van houten dakstructuur		x	
	Restauratie van de dakstructuur	x		
	Vervanging met hout van dakstructuur (< 0,5m3 per onroerend goed)		x	
	Vervanging met hout van dakstructuur (vanaf 0,5m3 per onroerend goed)		x	
	Herstellingen ifv verbeteren van de stabiliteit	x		
	Houtherstellingen met epoxy	x		
32	**Dakbedekking**			
	Restauratie van dakbedekking met leien	x		
	Vernieuwen van dakbedekking met leien	x		
	Onderhoudswerken van dakbedekking met leien			tweejaarlijks
	Vernieuwen of leveren en plaatsen van genormeerde ladder- en klimhaken	x		
33	**Dakafwerking**			
	Onderhoudswerken aan nokbekleding met lood			tweejaarlijks
	Restauratie van nokbekleding met lood	x		
	Vernieuwen van nokbekleding met lood	x		
	Onderhoudswerken aan diverse dakdetails			tweejaarlijks
	Restauratie van diverse dakdetails	x		
	Vernieuwen van diverse dakdetails	x		
	Onderhoudswerken aan houten dakschrijnwerk			tweejaarlijks
	Restauratie van houten dakschrijnwerk	x		
	Vernieuwen van houten dakschrijnwerk	x		
	Onderhoudswerken aan dakwaterafvoer			tweejaarlijks
	Restauratie van dakwaterafvoer	x		
	Vernieuwen van dakwaterafvoer	x		
	Onderhoudswerken aan bovendakse schouwen			tweejaarlijks
	Restauratie aan bovendakse schouwen	x		
	Herstelmetselwerk aan bovendakse schouwen		x	

Art.	Omschrijving	Eenmalig	Eenmalig of uit nazicht	Terugkerend met vaste cyclus
34	**Hemelwaterafvoer**			
	Onderhoudswerken aan hemelwaterafvoer			tweejaarlijks
4	**Buitenschrijnwerk (met inbegrip van hang- en sluitwerk)**			
41	**Restauratie/herstel buitenschrijnwerk**			
	Deuren	x		
	Ramen	x		
	Luiken	x		
	Poorten	x		
	Andere	x		
42	**Plaatselijk herstel buitenschrijnwerk**			
	Deuren		x	
	Ramen		x	
	Luiken		x	
	Poorten		x	
	Andere		x	
42	**Vervanging buitenschrijnwerk**			
	Deuren	x		
	Ramen	x		
	Luiken	x		
	Poorten	x		
	Andere	x		
44	**Beglazing**			
	Vernieuwen van beglazing met glas	x		
	Plaatselijk vervangen van beglazing met glas		x	
	Restauratie glas-in-lood	x		
	Plaatselijk herstel glas-in-lood		x	
5	**Binnenafwerking**			
51	**Vloerbekledingen**			
	Restauratie stenen vloeren (tegels, natuursteen, baksteen, keien, breuksteen,…)	x		
	Reinigen van natuursteenvloeren	x		
	Plaatselijk vervangen van natuursteen aan vloeren		x	
	Plaatselijk herstel van natuursteenvloeren		x	
	Restauratie houten vloeren	x		
	Reinigen van houten vloeren	x		
	Plaatselijke houtvervanging bij houten vloeren		x	

Art.	Omschrijving	Eenmalig	Eenmalig of uit nazicht	Terugkerend met vaste cyclus
	Opschuren van houten vloeren	x		
	Uitbreken en terugplaatsen van vloerbekledingen ifv stabiliteit	x		
	Plaatsen van betonen (onder)vloer en/of chape ifv stabiliteit	x		
52	**Wandbekledingen**			
	Restauratie van pleisterwerk op wanden	x		
	Plaatselijk herstel van pleisterwerk op wanden		x	
	Reinigen van wandbekledingen	x		
	Oppervlaktebehandeling van houten wandbekledingen		x	
	Restauratie van houten wandbekledingen	x		
	Vernieuwen van houten wandbekledingen	x		
	Onderhoudswerken aan houten wandbekledingen		x	
	Innaaien van scheuren dmv nieten	x		
53	**Plafondafwerking**			
	Oppervlaktebehandeling van balkenlaag		x	
	Dieptebehandeling van balkenlaag		x	
	Vervanging met hout van de balkenlaag (< 0,5m3 per onroerend goed)		x	
	Vervanging met hout van de balkenlaag (vanaf 0,5m3 per onroerend goed)		x	
	Restauratie van pleisterwerk op plafonds	x		
	Restauratie van stucwerk op plafonds	x		
	Plaatselijk herstel van pleisterwerk op plafonds	x		
	Plaatselijk herstel van stucwerk op plafonds	x		
	Reiniging van pleisterwerk op gewelven	x		
	Herstel van pleisterwerk op gewelven	x		
	Vernieuwen van pleisterwerk op gewelven	x		
54	**Binnenschrijnwerk (met inbegrip van hang- en sluitwerk)**			
	Restauratie/herstel van binnendeuren	x		
	Restauratie/herstel van binnenramen	x		
	Restauratie/herstel van binnenluiken	x		
	Restauratie/herstel van ander binnenschrijnwerk	x		
	Plaatselijk herstel van binnendeuren		x	
	Plaatselijk herstel van binnenramen		x	
	Plaatselijk herstel van binnenluiken		x	
	Plaatselijk herstel van ander binnenschrijnwerk		x	
	Vervangen van binnendeuren	x		
	Vervangen van binnenramen	x		
	Vervangen van binnenluiken	x		
	Vervangen van ander binnenschrijnwerk	x		

Art.	Omschrijving	Eenmalig	Eenmalig of uit nazicht	Terugkerend met vaste cyclus
54	**Trappen (interieur en exterieur)**			
	Restauratie van houten trappen	x		
	Restauratie van stenen trappen	x		
	Restauratie van leuningen en handgrepen	x		
	Plaatselijk herstel van houten trappen		x	
	Plaatselijk herstel van stenen trappen		x	
	Plaatselijk herstel van leuningen en handgrepen		x	
	Houtherstellingen met epoxy	x		
	Vervangen van houten trappen	x		
	Vervangen van stenen trappen	x		
	Vervangen van leuningen en handgrepen	x		
55	**Schouwen**			
	Reinigen van schouwen	x		
	Restauratie van schouwen	x		
	Vernieuwen van elementen van schouwen	x		
	Onderhoudswerken aan schouwen	x		
56	**Erkende cultuurgoederen**			
	Verstevigingswerken/ stabiliteit	x		
	Nazicht Controle op het voorkomen van schade	x		
	Beschermingen/beschermen (curatief en/of preventief)	x		
	Ongedierte (bvb. houtborende insecten, duiven,…)	x		
	Reinigen	x		
	(Her)plaatsenof terug plaatsen van beschadigde of verdwenen materialen	x		
	Herstellen/herstel	x		
6	**Schilderwerken**			
61	**Schrijnwerk**			
	Schilderen van buitenschrijnwerk			tweejaarlijks
	Schilderen van binnenschrijnwerk			tweejaarlijks
62	**Wanden**			
	Schilderen van pleisterwerk			vijfjaarlijks
63	**Plafond**			
	Schilderen van pleisterwerk			vijfjaarlijks
64	**Ijzerwerk**			
	Schilderen van gevelankers			vijfjaarlijks
	Schilderen van dievenijzers			vijfjaarlijks
	Schilderen van ijzerwerk aan schrijnwerk			vijfjaarlijks

Art.	Omschrijving	Eenmalig	Eenmalig of uit nazicht	Terugkerend met vaste cyclus
	Schilderen van ander ijzerwerk			vijfjaarlijks
65	**Houtwerk**			
	Oliën van houtwerk			tweejaarlijks
	Vernissen van houtwerk			vijfjaarlijks
	Schilderen van houtwerk			tweejaarlijks
7	**Buitenafwerking en omgevingswerken**			
71	**Verhardingen**			
	Reinigen van buitenaanleg	x		
	Plaatsen van nieuwe onderfundering bij buitenaanleg	x		
72	kerkhofmuur			
	Restauratie/herstel van bakstenen	x		
	Plaatselijk herstel van baksenen	x		
	Vervangen van bakstenen	x		
	Herstellen en vernieuwen van voegwerk (< 25m2 per onroerend goed)		x	
	Herstellen en vernieuwen van voegwerk (vanaf 25m2 per onroerend goed)		x	
	Vervangen van cementvoegwerk door kalkgebonden voegwerk	x		
8	**Specifieke restauratiewerken / Functie gebonden technieken**			
81	**Orgel**			
	restauratie orgel	x		
	jaarlijks onderhoud orgel			
82	**Restauratie uurwerk**	x		
83	**Klokkeninstallatie**			
	jaarlijks onderhoud			jaarlijks
	Bijzondere werken aan de klokkeninstallatie			10 à 20 jaarlijks
9	**Groenaanleg en onderhoud erven**			
10	**Technieken**			
101	**Vernieuwen van technieken**			
	Verwarming	x		
	Elektriciteit	x		
	Sanitair	x		
	Ventilatie	x		
102	**Herstellingen aan technische installaties**			
	Verwarming		x	

Art.	Omschrijving	Eenmalig	Eenmalig of uit nazicht	Terugkerend met vaste cyclus
	Elektriciteit		x	
	Sanitair		x	
	Ventilatie		x	
103	**Bliksemwering**			
	Leveren en plaatsen van bliksemafleiders	x		
	Onderhoudscontract voor bliksemafleiders			afhankelijk van contract
11	**Toegankelijkheidsverbetering**			
111	**Hellend vlak**			
	monument	x		
	monument	x		
112	**Infoborden**			
	Leveren en plaatsen van informatiebord	x		
	Van toepassing bij gebouwen waar het integraal toegankelijk maken van het erfgoedwaarden van het gebouw negatief zou beïnvloeden			
113	**Leuningen en handgrepen**			
	Leveren en plaatsen van nieuwe leuningen en handgrepen in materialen die verantwoordbaar zijn voor het monument	x		
	Het betreft enkel leuningen en handgrepen die verplicht voorzien moeten worden cf. de integrale toegankelijkheid, leuningen en handgrepen die deel uitmaken van het monument zijn voorzien onder 54			
114	**Specifieke monument-eigen aankleding van toegangswegen ifv toegankelijkheid**			
	gebouwen fysiek toegankelijk te maken (bvb voor rolstoelgebruikers)	x		
12	**Identiteitsversterkende maatregelen, jaarlijks onderhoud en brandbestreiding**			
	Brandbestrijding			
	Leveren en plaatsen van branddetectie in gebouwen	x		
	Incl. bekabelingen en voeding			
	Leveren en plaatsen van brandbestrijdingsmiddellen (brandblussers)	x		
	Bijkomend voorzieningen mbt toegang voor brandweer	x		
	Sleutelkastjes voor brandweer			

I. LIJST MET WERKEN AAN CULTUURGOEDEREN

1343 Sint-Foillanuskerk, Neerlinter

BEHEERSPLAN

Lijst met opsomming van de maatregelen en werkzaamheden

Artikel	Omschrijving	Eenmalig	Eenmalig of uit nazicht	Terugkerend met vaste cyclus
5	**Binnenafwerking**			
56	**Erkende cultuurgoederen**			
	Verstevigingswerken/ stabiliteit	x		
	Nazicht Controle op het voorkomen van schade	x		
	Beschermingen/beschermen (curatief en/of preventief)	x		
	Ongedierte (bvb. houtborende insecten, duiven,…)	x		
	Reinigen	x		
	verdwenen materialen	x		
	Herstellen/herstel	x		

VII. Opvolging, evaluaties en conclusies

A. Beheer van de Sint-Foillanuskerk

Behoud en versterken van de erfgoedwaarden van het gebouw

Het behoud en de instandhouding van het kerkgebouw dienen steeds in relatie te staan met en in dienst te staan van de erfgoedwaarden die het gebouw bezit.

De beheersmaatregelen in dit beheersplan werden onderverdeeld in drie categorieën. De eerste categorie zijn de instandhoudingswerken. Dit zijn de dringende maatregelen die op korte termijn moeten gebeuren opdat de oorzaak van de schade (tijdelijk) wordt weggewerkt en verdere schade en gevolgschade vermeden worden. Deze moeten op een correcte manier gedaan worden, maar kunnen ook slechts tijdelijke oplossingen zijn, in afwachting van een groter restauratieproject.

De tweede categorie zijn de grotere restauratiewerken. Deze werken zijn omvangrijker en zullen op langere termijn uitgevoerd worden. Het zijn eenmalige restauratiewerken met de bedoeling om een definitieve oplossing te bieden voor de problemen die het gebouw vertoont. Met behulp van deze werken zal ervoor gezorgd worden dat het gebouw minstens voor de komende 30 jaar bewaard kan blijven. Hierbij wordt er steeds gekeken naar de erfgoedwaarden van het gebouw. De werken aan bepaalde elementen zullen zo uitgevoerd worden dat ze, waar mogelijk, de kerk opwaarderen.

De laatste categorie betreft de wederkerende maatregelen. Deze beheersmaatregelen hebben als doel het onderhoud van de erfgoedwaarden. Dit zijn werken of nazichten die op regelmatige basis moeten worden uitgevoerd om de instandhouding te waarborgen.

Studies en ontsluiting

Een bijkomende categorie zijn studies. Deze zijn niet direct verbonden met de instandhouding van het gebouw, maar kunnen van groot belang zijn voor de waardering en daarmee wel indirect voor de instandhouding. Het beschilderde tongewelf in de herenkapel wordt als heel waardevol en uniek beschouwd. Hetzelfde geldt voor de schilderingen op de kapconstructie van het schip en het transept. Vooral deze laatste is heel uniek en nog niet of amper beschreven in de literatuur.

Hierbij aansluitend kan vermeld worden dat ontsluiten van bepaalde delen welke nu niet publiek toegankelijk zijn ook een positief effect kan hebben op de waardering van het gebouw. Bijvoorbeeld de unieke schilderingen in de herenkapel. Hiervoor dienen enkele ingrepen te gebeuren en extra onderzoek naar de oorspronkelijke herenkapel. Ook het orgel kan hierbij vermeld worden. Er kan onderzocht worden of dit waardevolle orgel ontsloten kan worden en zo bespeeld kan worden door een groter aantal personen.

B. Opvolging en evaluatie

De opvolging en evaluatie van de uitvoering van het beheersplan zal door de kerkfabriek zelf gebeuren.

Door de opvolging van de voorziene werkzaamheden aan de Sint-Foillanuskerk zal op regelmatige basis worden teruggekoppeld met de erfgoedconsulent over de verschillende dossiers. Tijdens de eerste jaren van het beheersplan zal er bijgevolg minstens éénmaal per jaar worden overlegd met de erfgoedconsulent, tijdens de meeste jaren (veel) vaker. Hierdoor is de opvolging van het beheersplan tijdens het eerste decennium verzekerd. Tijdens uitvoering van werken zal de erfgoedconsulent op de werfvergadering uitgenodigd worden, daarnaast zal na uitvoering van de werken een verslag worden opgesteld van de restauratie, de uitvoering kan ook gevolgd worden in de werfverslagen.

Na uitvoering van alle werken wordt voorzien om minstens elke 5 jaar een grondige evaluatie te houden van het beheersplan en hierbij de stand van zaken na te gaan. Bij deze evaluatie zal de kerkfabriek het ontwerpteam, Onroerend erfgoed en/of andere betrokkenen uitnodigen. Voorafgaand aan dit overleg zal een algemene inspectie van het gebouw plaatsvinden. Bij problemen kan een bijkomende detailinspectie volgen.
Bij de bespreking ter evaluatie van het beheersplan zal een verslag opgesteld worden dat aan de betrokken erfgoedconsulent zal worden bezorgd.

In dat verslag wordt de toestand op dat ogenblik vermeld, eventuele nieuwe problemen krijgen specifieke aandacht en een vermelding in een aparte rubriek. Deze problemen worden geduid en van eventuele gekende oorzaken wordt melding gemaakt. Indien reeds beschikbaar wordt een eerste aanzet tot stappenplan, om aan de problemen te verhelpen, verwerkt in het verslag. Aan het eind van het verslag worden duidelijke actiepunten en een planning meegegeven.

Indien het wenselijk wordt geacht om het beheersplan in overleg met de eigenaar, gebruiker, de ontwerper en de erfgoedconsulent bij te sturen, dan wordt dit mee opgenomen in het verslag. Indien het beheersplan aan herziening toe zou zijn, wordt dit eveneens vermeld.

VIII. Bijlagen

Samenvattende tabel

	Niet van toepassing	In onderhavig document	Als bijlage
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)		p. 8	Bijlage 1
Lijst van geplande werkzaamheden		p. 65	Bijlage 2
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating	nvt		
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart	nvt		
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	nvt		
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	nvt		
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is	nvt		
Lijst van werken aan cultuurgoederen		p. 73	Bijlage 3
Lijst van geplande werkzaamheden aan een orgel dat dateert van na de Eerste Wereldoorlog	nvt		
Bibliografie (overzicht referenties)		p. 37	
Extra bijlage: Inventaris bouwkunde			Bijlage 4
Extra bijlage: Inventaris cultuurgoederen			Bijlage 5